

Башкортостан Республикаһы  
Архангел районы муниципаль районы  
Абзан ауылы урта дөйөм белем биреү мәктәбе

Каралған:

Методик берекмә  
ултырышында

Протокол № 1

“30” “08” 2023 й.

Якшимбетова Р.Ф.

Килешелгән:

Директор урынбаҫары

Мөхәмәтйәнова М.З.

“30” “08” 2023 й.

Раслайым:

Мәктәп директор

Йосопов Ю

Бойорок № 106/а

“30” “08” 2023

1-4-се кластар өсөн

«Әзәби укыу» предметынан эш программаһы

Төзөнө: башланғыс кластар укытыусылары

Абзан – 2023 й.

## ЙӨКМӨТКЕҢЕ

АҢЛАТМАЛЫ ЯЗЫУ.....

«Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметына дәйөм характеристика.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының максаты һәм  
бурыстары.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө  
программаһының

төп йөкмөткә һызығы.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының укыу планындағы  
урыны.....

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ  
ЙӨКМӨТКЕҢЕ

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ ПРЕДМЕТЫН  
ҮЗЛӘШТЕРЕҮЗЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН ҺӨЗӨМТӨЛӘРЕ.....

Шәхси һөзөмтәләр.....

Метапредмет һөзөмтәләр.....

Предмет һөзөмтәләре.....

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

КУШЫМТАЛАР

## АҢЛАТМА ЯЗЫУ

Башланғыс дөйөм белем биреүзең 1-4 кластары өсөн «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө эш программаһы (артабан – Программа) һәр укыу йылына предметтың йөкмәткеһен, укытыузың төп методик стратегияларын, «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметы алымдары аша укыусыларзы тәрбиәләү юлдарын билдәләй.

Программаның норматив базаһы:

- Рәсәй Федерацияһының конституцияһы;
- «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль законы (29.12.2012, №273-ФЗ);
- «Рәсәй халыктары телдәре тураһында» Рәсәй Федерацияһы законы (үзгәреш һәм өстәлмәләр менән) (25.10.1991 №1807-1);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең Федераль дәүләт белем биреү стандарттары (Рәсәй Федерацияһының мәғариф министрлығы тарафынан 31.05.2021 раҗланған, № 286);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең өлгө төп белем биреү программалары (дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән раҗланған, протокол № 1/22 18.03.2022);
- Өлгө тәрбиә программалары(дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән раҗланған, протокол № 3/22 23.06.2022).

Программа нигезендә федераль дәүләт белем биреү стандарттарының методологияһын тәшкит иткән системалы эшмәкәрлек карашы ята.

Программа Башкортостан Республикаһының һәм Рәсәй Федерацияһының башланғыс дөйөм белем туған (башкорт) телендә алып барылған мәғариф ойошмалары өсөн эшләнде, ул шулай ук «Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһен алып барған укытыусыларға методик ярҙам күрһәтеүгә лә йүнәлтелгән.

Программа йөкмәткеһе системалы эшмәкәрлек принцибына ярашлы төзөлгән һәм федераль дәүләт белем биреү стандарттарының «Туған телдә әзәби укыу»

предмет өлкәһенә каралған башланғыс дөйөм белем биреү программаны үзләтереү һөҙөмтәләренә ирешеүгә йүнәлтелгән.

Программа башкорт телендә аралашкан һәм үз телен белгән укыусылар өсөн төзөлгән. Дәрәслек һәм эш программаһын төзөүсә авторҙар укыу материалының күләмен һәм йөкмәткән кинәйтә, балаларҙы үстөрөү һәм тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән эш төрҙәрен тәкдим итә ала.

Эш программаһын тормошка ашырыуға белем биреү ойошмаһы һәр төрлө белем биреү технологияларын, электрон укытыу сараларын, дистанцион укытыу ресурстарын кулланыу хокуғына эйә. Шулай уҡ Программаны үзләштереп модуль принцибы ла кулланылырға мөмкин.

Укыусыларҙың белемгә ихтыяжын һәм кызыкһын үҙарын кәңәшләндереп максатында үзләштерелә торған программа сиктәрендә мәғариф ойошмаларының локаль акттарында каралған тәртиптә индивидуаль укыу, шул иҫәптән тизләтелгән укытыу пландары эшләнеү мөмкинлегенә лә күҙ уңында тотала.

Программа йөкмәткеһенә дәрәстән тыш эшмәкәрлектә лә тормошка ашырыла ала: предмет азналыктары, экскурсиялар, мәктәп кимәлендәге тематик саралар, конкурстар һ.б.

### **«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметына дөйөм характеристика**

Туған әҙәбиәт – тормошто танып-белеүгә үҙенсәлекле ысулы, төп милли-мәҙәни киммәт һәм донъя мәҙәниәте күренеше, әхлаҡ һәм традицияларҙы һаҡлау һәм тапшырыу сараһы.

Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу – башланғыс класс укыусыларын әҙерләү системаһында мөһим предметтарҙың береһе, сөнкі ул укыусыларҙың донъяны позитив һәм тулайым кабул итеүенә, әхлаҡ һәм яуаплы үҙәң тәрбиәләүгә булышлыҡ итә.

Шулай уҡ предмет саралары ярҙамында укыусыларҙың функциональ грамоталылығы формалаша. Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу курсы уңышлы үзләштереп, туған тел, рус теле һәм рус телендә әҙәби укыу менән предмет-ара бәйләнешен һәм шулай уҡ «Туған (башкорт) әҙәбиәте (5-9-сы

кластар)» дисциплинаһы менән бәйләнеште иҫәпкә алып, башланғыс белем биреүзәге башка предметтарҙы һөҙөмтәле өйрәнеүгә булышлыҡ итә.

Башланғыс белем биреү кимәлендә туған әҙәбиәттә өйрәнеү динамик укыуҙың дөйөм укыу күнекмәһен һәм текст, мәғлүмәт менән эшләй белеү һәләтен формалаштыра, шулай укыуының күҙәтә, сағыштыра, анализлай, эزلәнеү эштәре процесында укыу материалын дөйөмләштерә белеүҙәрендә сағылыш тапкан психик функцияларын (телмәр, фекерләү, хәтер, иғтибар һ.б.) үстәрә.

«Туған (башкорт) теленән әҙәби укыу» курсы нигеҙендә башкорт әҙәбиәтенән милли мәҙәниәттәр өсөн берҙәм киммәттәр системаһы коды булыу идеяһы ята. Әҙәбиәт ул киммәттәрҙе һаҡлау ғына түгел, үсеп килеүсә быуынға тапшырыу, бала аңында бөгөнгө менән киләсәктә бәйләп тороусы сара ла булып тора.

Укыу предметы йөкмәткеһенә башкорт теленә тәржемә ителгән Рәсәй һәм сит ил әҙәбиәте индерелгән. Улар араһында рус классиктары А.С.Пушкин, Л.Н.Толстой, А.П.Чехов, Н.А.Некрасов һәм билдәле балалар яҙыусылары В.А.Осеева, В.В.Бианки әсәрҙәре айырым урын алып тора.

Бынан тыш «Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» өлгө программаһының материалы укыусыларҙы донъя фольклоры (украин, татар, дағыстан, рус, һинд, япон, халыҡ әкиәттәре); рус әҙәбиәте әсәрҙәре (М.Пришвин, С.Михалков, П.Синявский, В.Маяковский һ.б.); сит ил әҙәбиәте әсәрҙәре (Э.Хемингуэй, О.Уайльд, бер туған Гриммдар, Ш.Перро һ.б.) менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Үрҙә һанап үтелгән текстар балаларға граждандыҡ, патриотик, әхлаҡ, хеҙмәт, экологик тәрбиә биреүҙе максат итеп куя, әҙәбиәттә милли һәм донъяуи мәҙәни күренеш итеп күзалларға мөмкинлек бирә.

### **«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметының максаты һәм бурыстары**

«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметының максаты – башкорт телендә дөрөс, аңлы, йүгерек һәм тасуири укырға өйрәтеү; телмәр эшмәкәрлеген үстәреү; әхлаҡ нормаларын формалаштырыу һәм туған мәҙәниәтебезҙың мөһим өлөшө булған әҙәбиәتكә үзенсәлекле караш тәрбиәләү.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының бурыстары:

- әзәби укыу материалы аша танып белеү һәләтлектәрен һәм төрлө текстарзың йөкмәткеһен һәм үзенсәлектәрен аңлау, баһалау, анализлау;
- тарихи-мәзәни, әхлак, эстетик киммәттәр сығанағы булған әзәбиәткә кызыкһыныу уятыу;
- башкорт әзәбиәте әсәрҙәрен өйрәнеү нигеҙендә туған (башкорт) теленә әзәби-эстетик мөмкинлектәре тураһында белемдәрен тулыландырыу;
- телмәр эшмәкәрлегенә бәтә төрҙәрен дә үстөрөү, укылған әсәрҙәр теманы буйынса телдән һәм язма фекерҙәр формалаштырыу тәҗрибәһе булдырыу.

### **«Туған(башкорт)телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө программаһының төп йөкмәтке һызығы**

Программала укыу предметының йөкмәткеһе түбәндәге бүлектәрҙән тора: «Мин укый беләм!» (1-се ласс), «Укы, уйла, фекерлә!» (2-се класс), «Белем көнө» (3-сө класс), «Мәктәбем – тыуған йортом» (4-се класс). Был бүлектәргә башкорт классиктарының һәм заман язусыларының әсәрҙәре индерелгән.

Балаларҙа граждандыҡ һәм патриот сифаттары тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән әсәрҙәргә айырым урын бирелгән. Бындай әсәрҙәр «Күңел матурлығы һәм матур ғәзәттәр иленә сәйәхәт» (1-се класс), «Тыуған ерем, тыуған йортом – күңеләм нуры» (2-се класс), «Минәң йортом, минәң илем, минәң халҡым – минәң киләсәгем» (3-сө класс), «Тыуған илендә тарихын бел!» (4-се класс) бүлектәрендә бирелгән. Әсәрҙәрҙең йөкмәткеһе Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ер байлығы, ата-бабаларыбыҙ мирасы һ.б. төшөнсәләрен аса. Шулай итеп, Программала әзәби әсәрҙәргә һайлап алыуҙың төп принцибы текстарзың Тыуған илгә һөйөү һәм уның байлығына һаҡсыл караш тәрбиәләү йүнәлешле булыуы тора.

Әхлак сифаттарын формалаштырыуға ла Программала зур игтибар бирелә. Бындай йүнәлешле текстар «Әзәп төбө – матур ғәзәт» (2-се класс), «Башкарған эштәр һүзҙәргә карағанда күберәк һөйләй» (3-сө класс), «Душлықтың кәҙерен бел!» (4-се класс) бүлектәрендә урын алған. Улар балаларҙы кешенә эскә донъяһын таний белергә кызыкһындыра, тормош киммәттәре һәм тиҫтерҙәре

менән аралашыуза мораль-әхлак кағизәләре тураһында уйланырға мәжбүр итә. Әсәрҙәр балаларҙың йәш үзенсәлектәренә тап килерлек, уларҙың психологик үзенсәлектәрен иҫәпкә алып һайланған.

Балаларҙа сәләмәт тормошҡа карата ыңғай караш формалаштырған һәм хеҙмәт тәрбиәһен сағылдырған «Әсәйҙәр һәм кескәйҙәр» (1-се класс), «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – ныкыш хеҙмәт емеше» (2-се класс), «Кешене хеҙмәт бизәй» (4-се класс) бүлектәренә индерелгән әсәрҙәр мөһим урын биләй.

Программаға индерелгән әсәр геройҙарының күбеһе – кеше йәштәге мәктәп балаларының тиҫтерҙәре, улар кабул итеү аша укыусылар үзҙәре өсөн мотлак булған мәҙәни-тарихи төшөнсәләргә аса, үزلәштерә. Шулай ук Программала балалыҡ донъяһын төрлө дәүерҙәргә асқан, уларҙың үҫеш юлын, характеры сынығыуы һәм әхлак йүнәлештәре формалаштырыуы күрһәткән әсәрҙәр индерелгән. Һайлап алынған әсәрҙәр балаларға тиҫтерҙәре күзлегенән башҡорт әҙәбиәтен төрлө тарихи дәүерҙәргә үزلәштерергә мөмкинлек бирә. Бынан тыш, Программала хәҙерге әҙәбиәт әсәрҙәренә лә ярайһы урын бирелгән, был әсәрҙәрҙың йөкмәткәһе заман балаларына яҡын һәм аңлайышлы.

Региондың милли-мәҙәни үзенсәлектәрен иҫәпкә алып, укытыусылар яҡташ языусыларының әсәрҙәрен дә индерә ала.

### **«Туған (башҡорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметының укыу планындағы урыны**

Федераль дәүләт беләм биреү стандарттарына ярашлы рәүештә «Туған (башҡорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметы «Туған тел һәм туған телдә әҙәби укыу» предмет өлкәһенә инә һәм мотлак өйрәнелергә тейеш предмет булып иҫәпләнә.

Системалы курс буларак, туған (башҡорт) телдә әҙәби укыу 1-се класта, «Әлифба» дәреслегә буйынса «Грамотаға өйрәтеү» курсы тамамланғас, башлана.

Укытыу башҡорт телендә алып барылған беләм биреү ойошмаларында предметты өйрәнеүгә 1-се класта – 24 сәғәт (азнаға 2 сәғәттән 12 азна), 2-се класта

– 68сәғәт (азнаға 2 сәғәттән 34 азна), 3-сө класта – 68сәғәт (азнаға 2 сәғәттән 34 азна), 4-се класта 51 сәғәт (азнаға 1,5 сәғәттән 34 азна) бирелә.

Шулай итеп, дүрт йыл өйрәнеүгә 1-4 –се кластарза дөйөм сәғәттәр һаны 211сәғәт тәшкил итә.

## «ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӨ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӨТКЕҢЕ

1-се класс

### **1-се бүлек «Мин укый беләм»**

Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Әй, китап!». Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүрт юллыктар. Китап - белем, мәғлүмәт алыу, укыусының шәхесен үстөрөү сығанағы.

### **2-се бүлек «Әкиәт укырға яратам»**

«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койроҡһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).

Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның темаһы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар тураһында, көнкүреш, тылсымлы). Әсәр геройзари (ыңғай, кире). Уларзың кылыктарын баһалау. Әкиәттең төп фекере.

### **3-сө бүлек «Атай – ғаилә башлығы»**

Ф. Сынбулатова. «Атай – ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем байыраҡ?»

Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Текстың йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәүи өлөштәре. Абзац. Абзацтың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әсәр

йөкмәткеһенең төп фекерен асқан төп һүзәр. Әсәргә иллюстрациялар. Геройзар, уларзың кылыктары. Әсәрзең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай – ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә ихтирам тәрбиәләү.

#### **4-се бүлек «Әсәйзәр һәм кескәйзә»**

Л. Толстой. «Иң-иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Исәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халык әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғөбәйзуллина. «Минен әсәйем кем?». В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киш» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).

Бүлектен төп темалары - әсәнен үз балаһына һөйөүе һәм баланың әсәһенә һөйөүе. Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әсәр геройзары.

#### **5-се бүлек «Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт»**

Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Ак тасмалы кыз» хикәйәһе.

Тыуған як тәбиғәтенең матурлығын, тирә-як мөхит күренештәрән тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәренен, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенең тышкы һәм әске матурлығы. Акылы, кылығы һәм тышкы киәфәте - кешенең әске һәм тышкы матурлығы индикаторзары. Тема һәм текстың төп фекере. Әсәрзең авторы һәм геройы. Авторзың геройға мөнәсәбәте. Укыусыларзың геройға мөнәсәбәте.

### **2-се класс**

#### **1-се бүлек «Укы, уйлан, фекер йөрөт!»**

Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, әшлә, акыл йый». З. Күскилдина «Канатһызтурғай» әкиәте. Ш. Биколов «Кешегә кәрәк белем»

Әсәр. Шиғри әсәрзең исеме. Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт мәғәнәһе. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

#### **2-се бүлек «Халык ижады ынйылары»**

Бишек йырзары. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халыкуйыны. «Каззар, каззар, кайтығыз», «Һин әбәк» халык уйындары.

Бармак уйындары. Шаярыузар. Үсекләүзәр. Такмаза.

Такмактар. Такмактар. Фәстереүзәр

Фольклордың бәләкәй жанрлары: бишек ырлары, такмактар, халык уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрҙәрҙең уйы. Әсәрҙең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеш һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте

### **3-сө бүлек «Әкиәт укырға яратам!»**

Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән этәс». Дағыстан халык әкиәте «Батыр малай» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Ғабдрахманов. “Айыуһас менән Айыуҡәс мәктәптә”, З. Кускилдина “Саҡырылмаған кунаҡ”, Д. Талхина “Күгәрсен күзҙәре”, М. Пришвин. «Аҡ муйынсаҡ» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Һөҙөшкөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе), “Базлауыҡ” (япон халык әкиәте), З. Кускилдина “Ай аҡылға ултыртты”, «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).

Тема һәм әкиәт геройлары. Тексттың мәғәнәи өлөштәре. Һәр бүлектән башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Вакиға урыны, ваҡыты, тирә-яҡ мөхит.

### **4-сө бүлек «Яраткан шиғырҙарым»**

Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев. «Өйрәнгән ул әзәргә», «Тыуған яҡ» шиғырҙарын тыңларға мөмкин. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры, А. Докучаева “Көсөк”, “Ҡыу басыу”, С. Ғәләүетдинова “Корот”, “Буза”, “Көбө” шиғырҙары, Ф. Туғызбаева. «Балыҡсы Айуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйҙең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Ҡайысқан бутка бешергән» (тәржемәһе билдәһеҙ).

Шиғри әсәрҙең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройдың портретын, кылыктарын, автордың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүзҙәр, һүзбәйләнештәр.

### **«Башкортхалыкижадыныңылары» проект эше.**

### **5-сө бүлек «Тәбиғәт – безҙең матурлығыбыз һәм байлығыбыз»**

Б. Ноғоманов “Урман китабы”, А. Игебаев “Урмансы малай”, Ғ.Ишбулатов “Шыкыйыусы, шәп йүгерәүсе коштар”, Ф. Исәнғолов

“Тыңлауһыз сана менән саңғы”, А. Йәғәфәрова. «Сәнскелекүлдәк» әкиәте, Ф. Фәткуллина “Карзағы языузар” хикәйәһе, Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.

Терәк һүзәр буйынса геройзарзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү.

#### **6-сы бүлек «Әзәп төбә–матур ғәзәт»**

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнәңғәйебенимәлә?», “Батырзар!”,  
«Кыззарменәнуйнарғаяраймы?», “Һин ни эшләр инең?”, “Нимә тип яуап бирер инең?” «Ғәбиттең сере нимәлә?». Ф. Фәткуллина “Кунак табыны”, Г. Якупова “Рәхмәт яуғанда”, С. Якупов. «Кем мактансык?». А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе. А. Толстой. «Кандала» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе), З. Күскилдина “Каскан әйберзәр”, Ф. Туғызбаева “Үсегеүсән бер Малай”, Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.

Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжет үсәше (ғәмәлдәрзең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрзе башкарыу, вакиғаларзың тамамланыуы; вакиғаларзың вақыты һәм урыны). Төп һүзәр төп йөкмәткене сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Кыскаса һөйләү. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрзең тәрбиәүи һәм үстереүсә әһәмиәте.

#### **7-се бүлек «Тыуған йортом, тыуған ерем – күңел нурым»**

Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғыры. Й. Солтанов “Өфө – беззең баш калабыз”. М. Садикова “Тыуған яктарым һәйбәт”. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләне», «Бәпембә» шиғырзары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсәһе билдәһе).

Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрзәрзең тематикаһы. Әсәрзең икенсе дәрәжәләге персонаждары. Геройзың портреты. Геройзың кылықтарын баһалау. Авторзың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрзең тасуирлау теле – тасуирлама. Милли үзенсәлектә һүрәтләүзәр.

#### **8-се бүлек «Байлык, муллык, именлек – ныкыш хезмәт емеше»**

Ф. Исәнғолов “Өлгөргәнлек һынауы”. Р. Абуталипова “Уңған уң кул”.  
А.Ғарифуллина “Көтөлмәгән осрашыу”. Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р.  
Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Ә. Ихсан “Әсә рәхмәте”.  
Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. (Г. Ситдикова). «Сер» хикәйәһе.

Әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәренен сәбәп-тикшереү бәйләнеше. Һәр мәғәнә  
өлөшөнөн терәк, төп һүзҙәре һәм һүрәттәре. Һәр мәғәнә өлөшөнөн теманы.  
Текстың кыскаса йөкмәтке планы. Текстың кыскаса йөкмәткеһе. Языусылар  
кешенен тормошонда (уңышында) хеҙмәттең әһәмиәте тураһында.

**«Башкорт языусылары тыуған як хаҡында» проект эше.**

### **3-сө класс**

#### **1-се бүлек «Белемкөнө»**

С. Әлибаев. «Без өсөнсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Укытыусыма»  
шиғыры.

Шиғри әсәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәре) үзенсәлектәрен кабатлау.  
Шиғырҙар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау).

Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

Каникулдар тураһында кыскаса хикәйәләү монологик фекерҙәр  
формаһындағы тәфсираттары. Белем алыуға кызыкһыныу. Шәхси мәғәнәһе.

#### **2-се бүлек «Көз қояшы йөзә зәңгәр күктә»**

М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев.  
«Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д.  
Талхина. «Дуһтар көз қаршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс»  
шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Қоһтарзың  
йыйылышы» әкиәте.

Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һызаттары. Авторлық  
позицияһы. Гәзит укыусының қарашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу,  
кәүзәләндереү. Тәбиғәткә һаксыл қараш тәрбиәләү.

#### **3-сө бүлек «Башқарған эштәр һүзҙәргә қарағанда күберәк һөйләй»**

Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә соқор қазһаң, үзең  
төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р.  
Солтанғәрәев. «Кем алданды?» Н. Игезйәнова. «Ақтырнак» хикәйәһе.

Әсәрзең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлык позицияһы (кабатлау). Геройзарзың кылыктарын анализлау. Балала киммәт ориентирзары формалаштырыу.

#### **4-се бүлек «Рус әзәбиәте»**

М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмири тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хакында әкиәт» (өзөк) (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсәһе билдәһез). «Балаларһәмөйрәктәр», «Мазайбабайменәнкуяндар» әсәрзәренәң дөйөм тематикаһы. Тереклеккә һаксыл мөнәсәбәт. Шиғыр-монолог. Геройзың һөнәрзәр тураһында шиғыр фекерзәре. Әзәби әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре.

**«Бөтә һөнәрзәр зә мөһим» (һорау: ниндәй һөнәр һайларға?) проект эше.**

#### **5-се бүлек «Тәңкә-тәңкә карзар яуа...»**

Н. Нәжми. «Кыш» шиғыры. Ш. Бабич. «Кышкы юлда» шиғыры. М. Садикова. «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Кыш ниңә кырыс холокло?»

Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторзың һүззәрен файзаланып геройзарзы тасуирлау. «Башкортостанда кыш» темаһына диалог, балаларзың кышкы уйындары, кышкы байрамдар. Тәбиғәттә һүрәтләү, коштарзың һәм хайуандарзың кышкы тормошо. Башкорт халкының боронғо кәсебе - һунар тураһында мәғлүмәт. Әсәрзе, геройзарзы авторзар һәм укыусы күзлегенән анализлау.

#### **6-сы бүлек «Йортон, илем, халкым, киләсәгем»**

Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайзан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындары»,

«Ололар һүзе - акыл» хикәйәләре. Башкорт халык йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.

Башкорт халык ижады. Кобайыр. Башкорт халык йырзанының тарихы, уларҙы башкарыусылары, танылған курайсылар. Башкорт халкының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халык йырзаны тарихына, башкорт халык йырзаны башкарыусыларға һәм билдәле курайсыларға ғорурлыҡ, хөрмәт, кызыкһын тәрбиәләү.

### **7-се бүлек «Донъя халыктары әҙәбиәте»**

Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» (Ғ. Ғиззәтуллина тәржемәһе) повесы (өзөк). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе).

Донъя халыктары әкиәттәренән үҙенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдән дә ярҙамһыз тормоштон аҡылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы сыскан тураһында әкиәт. Фекер алышыу өсөн төшөмсәләр: кыйыулыҡ, тәүәккәллеҡ, ныкышмалылыҡ, тапкырлыҡ, берҙәмлек. «Бремен музыканттары» - Бремен калаһына юлланырға һәм урам музыканттары булырға ҡарар иткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән ҡарарға өйрәтә. Башкаларға ҡарата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Повесть. «Карт һәм диңгез» повесының мәғәнәһе. Маҡсатҡа ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү.

**«Һүрәттәрҙә әкиәт геройҙары» проекты.** Уҡытыусы яҙамында уҡыусылар төп геройҙары кем, улар ниндәй кешелек сифаттарына эйә икәнен билдәләйҙәр

### **4-се класс**

#### **1-се бүлек «Мәктәп - тыуған йорт»**

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы ҡитап» шиғыры. Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәп» шиғыры. З. Биешева «Кояш нимә ти?»

Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идеяһы. Шиғри әсәрзең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйзари. Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәтле булыу. Укыуәшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе.

## **2-се бүлек «Дуслыктың кәзерен бел!»**

М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуслык». Р. Байбулатов. «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте.

Башкорт халык языусыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).

Дуслык хақында хикәйәләр. Хикәйәләге вакиғаларҙың вақыты һәм урыны. Исем, мәғәнәүи өлөштәре, әсәрзең идеяһы (кабатланыу). Авторҙың, укыусының, укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакиғаларҙы, геройзарҙың кылыктарын тикшерәү һәм баһалау. Герой портретын һүрәтләү. Әсәрзең тәрбиәүи әһәмиәте.

## **3-сө бүлек «Кешене хезмәт бизәй»**

Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахманов. «Капитан». М. Әхмәтшин. «Кәрәзле бал». Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.

Әсәр авторы. Уның әсәренәң үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройзар (шәхестәр), уларҙың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте.

## **«Мәктәбем - тыуған йортом» проект эше.**

## **4-се бүлек «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булыу еңелме?»**

Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайзари» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерзә бишә» хикәйәһе. Л. Якшыбаева. «Актырнак».

Художество жанрзари үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үзенсәлеге,

сюжеттар төзөү һ.б. Геройзарзың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторзар һөйләүзәрәндә, халык, автор әкиәттәрәндә изгелек һәм яуызлык темалары. Геройзарзың кылыктары әхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенәң шәхси сифаттарын үстәрәү тураһында әсәрзәрә.

### **5-се бүлек «Тыуған ерем минең!»**

А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры, «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романыны (өзөк). Ф. Исәнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуған ерем минең».

Тыуған як тураһында шиғырзар. Тәбиғәт киңлектәрән, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау. Поэма (шиғриәт), хикәйә художество жанрзары. Текст төзөлөшөнәң үзенсәлектәрә. Әсәрзәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрзарының идея тәрәнлегә, уй-ниәттәрә.

### **6-сы бүлек «Тыуған илендәң тарихын бел!»**

М. Кәрим. «Беззәң өйзәң йәме» (өзөк), «Билдәһез һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәгә» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.

Художество жанрзарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткешенәң художество һәм структура үзенсәлектәрә. Повестың мәғәнәлә өлөштәрә. Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны һәм вакыты.

### **7-се бүлек «Рус һәм сит ил языусыларының әсәрзәрә»**

А. Пушкин. «Балыксы һәм балык тураһында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһез). С. Михалков. «Китап һөйөсә». Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез). Ә Ванг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).

Рус классиктарының һәм донъя әзәбиәтенәң әсәрзәрә. Авторзар әсәрзәрәненәң сюжет үзенсәлектәрә. Әсәрзәр идеяларының берзәмлегә -

изгелек яуызлыкты еңә. Сағыштырыулардың, кәүзәләндерәүең, метафорлардың милли үзенсәлегә; улардың нәфис һүззәгә әһәмиәте.

Әсәр геройы: уның портреты, телмәр, кылыктары, уй-фекерләре. Әсәрнең композицион үзенсәлектәре.

### **Телмәр һәм укыу әшмәкәрлегә төрләре**

#### **Аңлау (тыңлау)**

Милли-мәзәни киммәттәрҙе, туған (башкорт) телмәр байлығын сағылдырған художестволы әсәрләргә ишетергә кабул итер һәм аңлау; ишетергә кабул ителгән текст буйынса һораларға яуап бирер һәм уның йөкмәткеһе буйынса һоралар бирә белер.

#### **Укыу**

Кыскарып укыу. Әкрәләп ижекләп укыуҙан әтән генә төплө итеп укыуға күсер (укыу тизлегә тексты аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына тап килә). Орфоэпик нормаларҙы укығанда һакау. Текстардың төрө һәм тибы буйынса төрлө мәғәнәһи үзенсәлектәрен интонациялау ярҙамында өткерер.

Укыу төрләренең үзенсәлектәре.

Мәғлүмәт текстарын укыу: әсәрләргә, бүлектә тарихи-мәзәни комментарий

#### **Һөйләү (һөйләү мәзәниәте)**

Диалогик һәм монологик телмәр. Укылған текстарҙы коллектив фекер алышыуға катнашыу, текстка таянып, үз фекереңдә иҫбатлау; башкорт нәфис әдәбиәтенең үзенсәлеген сағылдырыуы фекерләре. Һүзлек заасын тулыландырыу. Ишеткән йәки укылған тексты төп һүзләргә, текстка иллюстрациялар (тексты өнтөклә, кыска, һайлап һөйләү).

Укыу шарттарында башкорт телмәр этикеты һигеҙендә яткан этикет формаларын һәм этикет аралашыу принциптарының тоторукло формулаларын һаклау.

Укыуылардың һайлауы буйынса шиғри әсәрләргә яттан һөйләү (яттан һөйләү).

#### **Языу (язма телмәр мәзәниәте)**

Өйрәнелгән әсәрҙәр проблемаһы буйынса зур булмаған язма фекерҙәр языу.

Библиографик мәзәниәт. Тикшереләсәк проблема буйынса китаптар һайлау. Башҡорт мәзәниәте тураһында мәғлүмәт тупланған йәш үзенсәлектәренә ярашлы һүзлектәр һәм энциклопедиялар, Интернет селтәре материалдарын кулланыу.

### **Балаларҙың уҡыу даирәһе**

Башҡорт ауыз-тел ижады әсәрҙәре. Башҡорт халқының традицияларын һәм киммәттәрен аңлау сығанағы булыу яғынан фольклор.

Тыуған халкыбыҙдың милли-мәзәни киммәттәре һәм традициялары, уны донъяға танытыу үзенсәлектәрен сағылдырыусы башҡорт әҙәбиәте классиктары әсәрҙәре – XX бб. һәм хәҙерге заман әҙәбиәте.

Балалар уҡыуының төп темалары: бала сәк, характерҙың барлыкка килеүе, Тыуған ил, башҡорт халқының күренекле вәкилдәре (тәүге яҙыусылар, шағирҙар, рәссамдар, полководецтар), башҡорт мәзәниәте өсөн мөһим байрамдар, балаларҙың фантазиялары һәм хыялдары хаҡында художестволы әсәрҙәр.

Милли аң өсөн мөһим булған һәм байтаҡ дәүерҙәр дауамында мәзәни киңлектә һаҡланған әхлаки-этик киммәттәргә һәм идеалдарҙы сағылдырған (Ватанға һөйөү, иман, ғәҙеллек, намыс, шәфҡәтлелек һ.б.) художестволы әсәрҙәрҙең тексын уҡыу; башҡорт миллиәтенә хас һыпаттар (изгелек, эскерһезлек, сабырлыҡ, намыслылыҡ, кыйыулыҡ һ.б.); башҡорт милли традициялары (берҙәмлек, бер-береңә ярҙам итеү, асыҡлыҡ, кунаҡсыллыҡ), ғайлә киммәттәре (татыулыҡ, мөхәббәт, бер-береңде аңлау, хәстәрлек, сабырлыҡ, ата-әсәгә хөрмәт итеү). Ғайлә мәзәниәтен, балалыҡ донъяһын сағылдырған башҡорт әҙәбиәтен уҡыу (олоғайыу, тирә-яҡ, ололар һәм тиҫтерҙәр менән мөнәсәбәттәргә үзенсәлектәре; үҙендә башҡорт халыҡ йолаларын дауам итеүсә буларак аңлау). Геройҙарҙың кылыктарына эмоциональ-әхлаки баһалау.

Башкортәзәбиәтеүзенсәлектәренәңлау: геройзыңәскедонъяһын, уныңкисерештәрен асыу; әхлаки проблемаларға мәрәжәғәт итеү. Башкорт халкының тәбиғәт донъяһы тураһында шиғри күзаллаузары, был күзаллаузарзың фольклорза сағылышы һәм уларзың шиғриәттә һәм прозала үсешә. Тирә-як мөхит торошон кешенәң хис-тойғолары һәм кәйефе менән сағыштырыу.

### **Әзәбиәттә өйрәнәү пропедевтикаһы (практик үзләштерәү)**

Өйрәнелгән әсәрзәрзең жанр төрлөлөгө: бәләкәй һәм зур фольклор формалары; әзәби әкиәт; хикәйә, шиғыр, повестан өзөктәр. Проза һәм шиғри телмәр; художестволы фекерләү; сюжет; тема; әсәр геройы; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Сағыштырыузарзың, кәүзәләндерәүзең, метафорзарзың милли үзенсәлеге; уларзың нәфис һүззәге әһәмиәте.

### **Укыусыларзың ижади эшмәкәрлеге (өйрәнелгән әзәби әсәрзәр нигезендә)**

Укыусыларзың ижади эшмәкәрлегендә әзәби әсәрзә интерпретациялау: ролдәр буйынса укыу, инсценировка яһау; коммуникатив бурысты иҫәпкә алып, художестволы әсәр нигезендә үззәрәненң телдән һәм язма тексын булдырыу (төрлө адресаттар өсөн); әсәргә иллюстрациялар серияһына (рәссамдарзың һүрәттәрәненң репродукцияларына таянып).

**«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӨ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ  
ПРЕДМЕТЫН ҮЗЛӘШТЕРЕҮЗЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН  
ҺӨЗӨМТӨЛӨРЕ**

«Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһенә караған «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәләре башланғыс белем биреү буйынса Федераль дәүләт белем биреү стандарттарында бирелгән башланғыс дөйөм белем биреү мәғариф программаһын үзләштереү һөзөмтәләренә куйылған талаптарға тап килә.

**Шәхси һөзөмтәләр**

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусыла түбәндәге шәхси һөзөмтәләр формалаштырыла:

***гражданлык-патриотик тәрбия биреү:***

- Ватанға - Рәсәйгә киммәтле мөнәсәбәт булдырыу;
- үзендең этно-мәзәни һәм Рәсәй гражданлык берҙәмлеген аңлау;
- илебеззең һәм тыуған төбәгебеззең үткәненә, хәзергеһенә һәм киләсәгенә катнашлык;
- үзендең һәм башка халыктарға ихтирам;
- кеше тураһында, уның хокуктары һәм яуаплылығы, хөрмәте һәм кешелек дәрәжәһе, тәртиптең әхлаки-этик нормалары һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр кағизәләре тураһында тәүге төшөнсәләр;

***рухи-әхлаки тәрбия биреү:***

- һәр кешенең индивидуаллеген таныу;
- кайғы менән уртаклашыу, хөрмәт итеү һәм изгелек кылыу;
- башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү;

***эстетик тәрбия биреү:***

- сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үзебеззең һәм башка халыктарзың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәт һәм кызыкһыныу;
- төрлө художестволы эшмәкәрлек төрҙәрендә үз-үзендә күрһәтеүгә ынтылыу;

***физик тәрбиә биреү, һаулык һәм эмоциональ именлек мәзәниәтен  
булдырыу:***

- тирә-як мөхиттә сәләмәт һәм хәүефһез (үззәре һәм башка кешеләр өсөн) йәшәү рәүешә (шул иҗәптән мәғлүмәти) кағизәләрен үтәү;
- физик һәм психик һаулыкка һаксыл мөнәсәбәт;

***хезмәт тәрбиәһе биреү:***

- кеше һәм йәмғиәт тормошонда хезмәт киммәттәрен аңлау, яуаплы кулланыу һәм хезмәт һөзөмтәләренә һаксыл мөнәсәбәт, төрлө хезмәт эшмәкәрлегә төрзәрендә катнашыу күнекмәләре, төрлө һөнәрзәргә кызыкһыныу;

***экологик тәрбиә биреү:***

- тәбиғәткә һаксыл караш;
- уға зыян килтереүзә кабул итмәү;

***ғилми танып белеү киммәттәре:***

- донъяның фәнни картинаһы тураһында тәүге төшөнсәләр;
- танып белеү кызыкһыныузары, әүземлегә, инициативалылығы, кызыкһыныусанлығы һәм үзаллылығы.

### **Метапредмет һөзөмтәләре**

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль белем биреү сараларына әйә була:

***төп логик ғәмәлдәр:***

- төрлө текстарзы сағыштырырға, текстарзы сағыштырыу нигеззәрен билдәләргә, текстарзың аналогтарын билдәләргә;
- өлөштәрзән бөтөндө йыйыу (бирелгән үзенсәлектәре буйынса текстар);
- текстарзы классификациялау өсөн мөһим билдәне билдәләргә, тәкдим ителгән текстарзы классификацияларға;
- текст материалында укытыусы тәкдим иткән күзәтеү алгоритмы нигезендә законлылыктарзы һәм капма-каршылыктарзы табыу;

- тәкдим ителгән алгоритмға нигезләнеп укуу һәм практик бурысты хәл итеү өсөн мәғлүмәттең етешмәүен асықларға;
- тексти анализлағанда сәбәп-тикшереү бәйләнештәрен билдәләргә, һығымта яһарға;

***өп тикшиеренеү ғәмәлдәре:***

- укутыусы ярзамында максат билдәләргә;
- бурысты хәл итеүзәң бер нисә вариантын сағыштырып, иң кулайын һайлап алырға (тәкдим ителгән критерийзар нигезендә);
- тәкдим ителгән планға ярашлы проект эшен башкарырға;
- текст анализы һөзөмтәләре нигезендә һығымталар төзөргә һәм уларзы дәлилдер менән нығытырға (классификациялау, сағыштырыу, тикшереүзәр);

Окшаш йәки окшаш хәлдәрзә процестарзың, вакиғаларзың үсешәү ихтималлығын һәм уларзың эземтәләрен күзалларға;

***мәғлүмәт менән эшләү:***

- мәғлүмәт алыу сығанағын һайлау: һүзлек, белешмә;
- күрһәтелгән алгоритмға ярашлы, мәғлүмәтте тәкдим ителгән сығанакта (һүзлектә, белешмәлә) табырға;
- дөрөс һәм дөрөс булмаған мәғлүмәтте үзаллы йәки укутыусы тәкдим иткән тикшереү ысулы нигезендә асықларға (һүзлектәр, белешмәләр ярзамында);
- Интернет селтәрендә мәғлүмәт эзләгәндә өлкәндәр (укутыусылар, ата-әсәләр/законлы вәкилдәр) ярзамында мәғлүмәт хәүефһезлегә кағизәләрен үтәргә;
- укуу бурысына ярашлы текст, видео, график, тауыш, мәғлүмәтте анализларға һәм булдырырға;
- таблица, схема рәүешендә теркәлгән мәғлүмәтте аңларға, текстар менән эш һөзөмтәләре буйынса схемаларзы, таблицаларзы үзаллы булдырырға кәрәк.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль укыу-**коммуникатив** ғәмәлдәргә әйә була:

***аралашыу:***

- фекерзәрзе кабул итергә һәм формалаштырырға, хис-тойғоларзы таныш булған мөхиттә аралашыу максаттарына һәм шарттарына ярашлы белдерергә;

- әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә, диалог һәм дискуссия алып барыу кағизәләрен үтәргә;

- төрлө фекерзәр барлығын танырға;

- үз фекерендә әзәплә һәм нигезлә әйтергә;

- куйылған бурыска ярашлы телмәр әйтеү төзөргә;

- телдән һәм язма текстар (һүрәтләү, фекерләү, хикәйәләү) язырға;

- зур булмаған асык сығыштар әзерләргә;

Сығыштың тексына һүрәттәрзе (һүрәттәрзе, фотоларзы, плакаттарзы) һайларға;

***берлектәге эшмәкәрлек:***

- планлаштырыузың тәкдим ителгән форматы, аралык азымдарын һәм вакыттарын бүлеү нигезендә стандарт (типлы) хәлдә кыска вакытлы һәм озайлы сроклы максаттар (шәхси) төзөргә;

- уртақ эшмәкәрлектен максатын кабул итергә, уға ирешеү буйынса күмәкләп эш алып барырға: ролдәрзе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртақ эштең һөзөмтәһен тикшерергә;

- етәкселек итергә, йөкләмәләр үтәргә, буйһонорға әзер булырға;

- эштең үз өлөшөн яуаплы башкарырға;

- дөйөм һөзөмтәгә индергән өлөшөгөззә баһаларға;

- тәкдим ителгән өлгөләргә таянып, берлектәге проект эштәрен башкарырға.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль **укыу-көйләү** эшенә әйә була:

### **Үз-үзен ойоштороу:**

- һөҙөмтә алыу өсөн укыу бурысын хәл итеү буйынса эште планлаштырырға;

- һайланған эштәрҙең эзмә-эзлелеген билдәләү;

### **Үз аллы контроль:**

- эшмәкәрлектен уңышһыҙ булыу сәбәптәрен асыҡларға;
- телмәр һәм орфография хаталарын еңеп сығыу өсөн укыу ғәмәлдәренә төҙәтмәләр индерергә;

- алынған һөҙөмтәне текстты анализлау буйынса куйылған укыу бурысы менән тура килтерергә;

- текст менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табырға һәм төҙәтергә.

### **Предмет һөҙөмтәләре**

1-4 кластарҙа «Туған (башкорт) телдә әҙәби укыу» укыу предметын өйрәнеүҙәр түбәндәгеләр менән тәьмин итә:

- Рәсәй Федерацияһының берҙәм мәҙәни киңлегендә, Рәсәй Федерацияһы халыктары әҙәбиәттәре араһында башкорт әҙәбиәтенең урынын һәм ролен тарихи-мәҙәни, әхлаки, эстетик киммәттәрҙе һаҡлауҙа һәм быуындан быуынға тапшырыуҙа аңлау;

- төрлө халыктар әҙәбиәтенең үз-ара йогонтоһо, бер-береһен байытыуы, айырыуса мәҙәни, әхлаки-этик һәм эстетик киңлек булдырыуҙа башкорт халкы фольклорының һәм художестволы әҙәбиәтенең роле тураһында тәүге төшөмсәләр;

- мәғәнәле укыуҙы үзләштереү, әҙәбиәт теорияһының ябай төшөмсәләрҙең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау (кысҡырып укыу, үҙең һағында укыу, художество һәм фольклор әсәрҙәре жанрҙары, укыған әҙәби әсәрҙәрҙе анализлау, башкорт теленең һынлы һәм тасуирлау саралары);

- текстта бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә ылыҡтырыу, укыусыларҙың эстетик зауығын һәм кызыкһыныуын формалаштырыу (танышыу, өйрәнеү, һайланма, эҙләнеү), текст менән эшләү (текста һорауҙар, текст планы), ролдәр буйынса укыу, ижади эштәр башкарыу.

## **Кластар буйынса предмет һөзөмтэләре**

### **1-се класс**

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- кыскырып, йүгереп, аңлы рәүештә (сәғәтенә 25-30 һүз) укырға;
- художестволы әсәрзәрзең зур булмаған текстарын ишетеүгә кабул итергә;
- художестволы текстарзы интерпретациялаузың элементар алымдары менән кулланыу;
- үзегез һайлаған шиғри әсәрзе (5-6 шиғырзы йәки шиғри әсәрзән өзөктә) яттан һөйләү;
- художестволы әсәрзең нимә икәнлеген аңларға;
- художество текстарының жанр айырмалыктарын күрһәтергә (элементар кимәл);
- әсәрзең төп фекерен аңлау;
- әзәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен билдәләргә: жанр, шиғри әсәр, юл, дүртенселәр, тема, әкиәт, халык әкиәттәренең төрзәре, хикәйә, герой (ыңғай, кире), әсәр авторы;
- әсәрзең исемен уның йөкмәткеһе, төп фекере менән сағыштырырға;
- текстарға иллюстрацияларзы анализларға;
- хикәйәнең мәғәнә өлөштәрен айырып күрһәтергә, абзацтарға бүлеүзе аңларға;
- әсәр йөкмәткеһенең төп фекерен асқан төп һүззәрзе күрергә;
- әсәргә һүрәттәргә комментарий бирергә.

### **2-се класс**

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;
- минутына 50-60 һүз тизлек менән укырға;
- кыскырып һәм үзеңдән-үзең дөрөс, йүгереп, аңлы рәүештә һәм мәғәнәле итеп укырға;

- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләрен һәм мәғәнәһен аңларға: бәләкәй фольклор жанрҙары, бишек йыры, такмак, халыҡ уйыны, сюжет һызығы, рифма, ритм, геройҙың портреты;
  - элементар алымдарға нигеزلәнеп, художестволы һәм укыу текстарын интерпретациялау;
  - текстарға таянып, геройҙарҙың кылыктарын тикшерергә;
  - әсәр геройҙарының кайғыһын уртаклашырға;
  - укығанды әхлаки яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыктарын әхлаки нормалар менән сағыштырырға;
  - милли-үзенсәлекле тасуирламалар тексында (укытыусы етәкселегендә) айырырға;
  - әзәби геройҙар миҫалында сәләмәт йәшәү рәүешенәң файҙаһын аңларға;
  - башҡорт телендә диалог алып барырға (укылған текстар буйынса фекер алышырға), әңгәмәсәне тыңларға һәм ишетергә, башкаса фекер йөрөтөргә;
  - фольклорҙың кескәй жанрҙарын (такмактар, бишек йырҙары, халыҡ уйындары текстары), әзәби жанрҙарҙы (хикәйә, әкиәт);
  - текстың мәғәнәүи өлөштәренәң микротемаларын билдәләргә;
  - тексты кабаттан һөйләү планын төзөргә, тексты яңынан һөйләргә;
- Текстарҙа тасуирлау тел сараһын - тасуирламаны табырға; милли үзенсәлекле һүрәтләмәләргә айырып күрһөтөргә.

### **3-сө класс**

Укыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;
- минутына 60-70 һүз тизлегә менән укырға (динамик укыу);
- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға: башҡорт халыҡ ижады, башҡорт халыҡ йыры, кобайыр; башҡорт теленәң идеяһы, пейзажы, һынлы сәнғәт саралары (сағыштырыу, кәүзәләндерәү);

- художестволы һәм укытыу текстарын интерпретациялау (төп һүзәр эзләү, идея-тематик һызатты асыклау, мотивтарзы асыклау, авторзың фекерен аңлау һәм укыусы позицияһын билдәләү);

- геройзарзың кылыктарын тикшерерү, уларзы баһалау;

- хикәйәләрзең сюжет һызаттарын айырып күрһәтергә;

- авторлык позицияһын аңлау;

- тексты телдән өзөмтә итеп килтерергә;

- башкорт халык йырының һызаттарын билдәләргә; башкорт халык йырзанының, уларзы башкарыусыларзың, билдәле курайсыларзың тарихын белергә;

- әзәби әкиәттең үзенсәлектәрен, уның халык әкиәттәренән айырмалы булыуын аңларға;

- шиғырзарза әкиәтте билдәләргә, шиғырзарза әкиәт рифмаһының үзенсәлектәрен күрергә;

- өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын, һанлы һәм мәғлүмәти белем бирерү ресурстарын текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу өсөн файзаланырға.

#### **4-се класс**

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- минутына 80-90 һүззе тасуирлап укырға;

- беренсе укыузан һуң укыузың төп фекерен аңларға;

- башкорт теленең шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог, композиция, идея, повесть, һынлы сәнғәт саралары (синоним, антоним, эпитет, метафора) төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға;

- әсәрзең тематикаһын, уның идеяһын айырып күрһәтергә;

- лирик герой төшөнсәһенә эйә булыу, лирик герой менән авторзы айырыу; лирик геройзың уй-фекерзәрен, кәйефен, кисерештәрен аңлау;

- әсәрзә художестволы уйзырманы аңлау;

- әсәр/герой/вакиға тураһында фекеренде текстка таянып дәлилләргә;

- китап укыузың төрлө төрзәрен - танышыу, өйрәнү, һайланма, эзләүзе

кулланырға;

- коммуникатив бурысты иҗәпкә алып, укылған әсәрзәргә нигезләнеп,  
телдән хикәйә язырға (төрлө адресаттар өсөн);

- кызыкһындырған әзәбиәттә үзаллы һайларға; өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактары (һүзлектәр,  
энциклопедиялар, Интернет) менән файзаланырға.

## ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Программаны тормошка ашырғанда укытыу-методик материалдар (мультимедиа программалары, электрон дәреслектәр һәм әсбаптар, электрон китапханалар, виртуаль лабораториялар, уйын программалары, һанлы белем биреү ресурстары коллекциялары) булған электрон (һанлы) белем биреү ресурстарын файзаланыу мөмкинлектәре иҗәпкә алынырға тейеш.

1-се класс - 24 сәғ.

| Бүлек                             | Программа йөкмәтке                                                                                                                                                                                                                  | Укыусылар эшмәкәрлеге                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Мин укый беләм!»<br>(2 сәғ.)     | Д. Талхина. «Китап» шиғыры.<br>М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!».<br>Н. Грахов. «Ни өсөн?».<br>Ш. Бабич. «Эй, китап!»<br>Художестволы әсәр.<br>Жанр. Шиғри әсәр.<br>Уның темаһы һәм исеме.<br>Төп фекер.<br>Шиғыр юлдары. Дүртенселәр | Укытыусы башкарыуында әсәрҙе тыңлау.<br>Тексты ижекләп укыу.<br>Үз аллы укыу.<br>Текстың йөкмәткеһен аңлау.<br>Текст азағында бирелгән һорауҙар (әштәр) менән танышыу.<br>Һорауҙы эзмә-эзлекле үтәү.<br>Тексты сылбыр буйынса укыу, һайлап укыу.<br>Парлап эшләү.<br>Тексты (дүртле) укыу парта буйынса күршегә.<br>Текст һүзәрән укыуҙың дәрәжәләгән контролдә тотоу.<br>Укыуҙы баһаларға маташыу («рәхмәт», «укууымды тыңлау минең өсөн зур кууаныс булды», «якшы укыным, рәхмәт» һәм башкалар).<br>Төркөмдәрҙә эшләү: шиғырҙың төп фекерен айырыу |
| «Әкиәт укырға яратам»<br>(6 сәғ.) | «Шалқан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе).<br>Ж.Кейекбаев. «Айыу һиңә койроҡһоз» әкиәте.<br>«Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).<br>Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте                                   | Әкиәттә ишетеүгә кабул итеү.<br>«Әкиәт» төшөнсәһе өстөндә эш.<br>Ошо әдәби жанрҙың үзенсәлектәрән асыу буйынса мини-тикшеренеү.<br>Укытыу диалогында катнашыу. «Һез һимә тыңланығыҙ? Хикәйәме? Ни өсөн? Һин кайҙан белдең? Хикәйә һәм әкиәт                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

|  |                       |                    |
|--|-----------------------|--------------------|
|  | (Ш.Насировтәржемәһе). | айырыламы? Нимә?». |
|--|-----------------------|--------------------|

|                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                  | <p>Әкиәтәзәби жанр буларак кабулителә.</p> <p>Уның темасы (исеме).</p> <p>Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар, көн күреш, тылсымлы)</p> <p>Әсәр геройлары (ыңғай, кире).</p> <p>Улардың кылыктарын баһалау.</p> <p>Әкиәттең төп фекере</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>Һүзлекше.</p> <p>Йырлар кабаттан тыңлау әкиәттең үз аллыгы.</p> <p>Укыу 2-3 тәкдимде кыскарытылу.</p> <p>Төшөнсәләрне үзләштерү: «исеме» (тема) әкиәттер, геройлар (ыңғай, кире) әкиәттер.</p> <p>Әкиәттең төп өлөштәре: башы (йәшәгәйнегә...), әкиәттең төп өлөш, әкиәттең азагы, йәғни әкиәттең һуңгы өлөш («Мин унда булдым, һыра эстем», «Бына әкиәттернең ахыры, ә кем тыңланган - афарин» һ.б.).</p> <p>Әкиәттергә һайлап алыу һәм анализлау</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| «Атай - ғаилә башлыгы» (4 сәғ.)  | <p>Ф. Сынбулатова. «Атай - ғаилә башлыгы» хикәйәһе.</p> <p>Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе.</p> <p>Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе).</p> <p>Башкорт халык әкиәте «Кем бай?».</p> <p>Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә.</p> <p>Текстың йөкмәткеһе.</p> <p>Хикәйәнең мәғәнәле өлөштәре. Яңы донъя тәржемәһе.</p> <p>Автовокзалдың төп фекере.</p> <p>Әкиәттең исеме.</p> <p>Әсәр йөкмәткеһенен төп фекерен асқан төп һүзәр.</p> <p>Әсәрнең иллюстрациялары.</p> <p>Геройлар, улардың кылыктары. Әсәрнең тәрбияүи әһәмиәте.</p> <p>Атай - ғаилә башлыгы, туйындырыусы.</p> <p>Ғаилә киммәтләренә хөрмәт тәрбияләү</p> | <p>«Ғаиләлә кем хужа?» тигән тема буйынса фекер йөрөтөү.</p> <p>Текст йөкмәткеһен һүрәтләү һәм хикәйәнең төп һүзәре буйынса күзаллау.</p> <p>Укытыусы укыуын тыңлау.</p> <p>Тексты үз аллыгы укыу.</p> <p>Укылган тексты аңлау.</p> <p>Художестволы әсәрне ишетеүгә кабул итеү.</p> <p>Һорауларға яуаптар.</p> <p>Әкрәләп ижекләп укыган тулы һүзәр менән укыуға күсәү.</p> <p>Тынлык билдәләрен айырып укыганда тексты укыу.</p> <p>Укылган теманы, текстың төп фекерен аңлау һәм текстың төп фекерен айырып күрһәтәү (укытыусы ярзамында).</p> <p>Геройлардың кылыктары, вакифалар, вакифалар, геройлар өсөн социаль әһәмиәтле хәлдәр тураһында укыту диалогында катнашыу. Геройлар хөрмәтләүсә (укытыусы ярзамында).</p> <p>Укылган текстың төп фекерен билдәләү</p> |
|                                  | Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Кыскарып укыу.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| «Әсәйзәр һәм кескәйзәр» (6 сәғ.) | <p>тәржемәһе) хикәйәһе.</p> <p>Н. Исанбәт. «Иң матур һүз» шиғыры.</p> <p>Татар халык әкиәте «Өс кыз».</p> <p>Ф. Ғәбәйзуллина. «Минәң әсәйем кем?»</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>Бүлек һәм әсәр атамасының мәғәнәһен аңлату.</p> <p>Тексты тыңлау һәм уның йөкмәткеһен аңлау.</p> <p>Укылган теманы билдәләү, әсәр геройларын һүрәтләү.</p> <p>Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауларға яуап биреү, төп фекерне</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

|                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                              | <p>В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе).</p> <p>Е. Пермьяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).</p> <p>Әсәр башының мәғәнәһе.</p> <p>Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты.</p> <p>Әсәр геройзари</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | <p>сағылдырыу, геройзарзың кылыктарын баһаларға маташыу.</p> <p>Геройзар һүрәтләмәһе.</p> <p>Әсәрзең йөкмәткәһе буйынса фекер алышыу.</p> <p>Әсәрзән өзөк, тәкдим менән үз фекеренде (яуап) нигезләү.</p> <p>Текста терәк һүззәрзе айырып күрһәтеү.</p> <p>Тексты мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү.</p> <p>Текстың бер өлөшөн укытыусы етәкс. атайзар. Дөрөс, аңлы рәүештә укый белеү оҫталығын үстереү буйынса эшмәкәрлегенде баһалау.</p> <p>Шиғырзы яттан һөйләү - үзендең һайлауың буйынса</p>                                                                               |
| <p>«Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт» (6 сәғ.)</p> | <p>Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе.</p> <p>Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе» әкиәте.</p> <p>Б. Байым. «Аҡ тағмалы кыз» хикәйәһе.</p> <p>Тыуған яҡ тәбиғәтенен матурлығын, тирә-яҡ мөхит күренештәрен тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәренен, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр.</p> <p>Кешенен тышкы һәм эске матурлығы.</p> <p>Акылы, кылығы һәм тышкы матур төрө - кешенен эске һәм тышкы матурлығы индикаторзари.</p> <p>Тема һәм текстың төп фекере.</p> <p>Әсәрзең авторы һәм геройы.</p> <p>Авторзың геройға мөнәсәбәте.</p> <p>Укыусының геройға мөнәсәбәте</p> | <p>Укыу, аңлы рәүештә йүгерек укыу.</p> <p>Әсәр йөкмәткәһе менән кызыкһыныу.</p> <p>Китап укыуға кызыкһыныуы үстереү.</p> <p>Әсәр сюжетының тәржемәһе, геройзарзың кылыктары һүрәтләнә.</p> <p>Әсәрзәге һүрәттәрзе карау, анализлау, сюжеттың тейешле текст фрагменты менән нисбәте. Рәсем буйынса хикәйәләү өсөн текстың терәк һүззәрен айырып күрһәтеү (укытыусы һораузари ярзамында).</p> <p>Әсәрзең нимәгә өйрәткәнә тураһында үз фекеренде белдерәү, әсәр геройына карата үз мөнәсәбәтенде белдерәү, авторзың геройға мөнәсәбәтен билдәләү (укытыусы ярзамында)</p> |

2-се класс - 68сәғ.

| Бүлек                               | Программа йөкмәткәһе                                                                                                         | Укыусылар эшмәкәрлеге                                                                                                                                |
|-------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>«Укы, уйлан, уйлан!» (4сәғ.)</p> | <p>Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры.</p> <p>М. Ғәли. «Укы, эшлә, акыллы йый».</p> <p>З. Күскилдина «Канатһыз турғай»</p> | <p>Тексты тыңлау: укытыусы йәки әзерлекле укыусы укыған шиғырзы ишетергә кабул итеү.</p> <p>Әсәрзәрзең йөкмәткәһен аңлау, һораузарға яуап биреү.</p> |

|                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                | <p>Ш. Биколов «Кешегә кәрәк белем»<br/> Эсәр.<br/> Шигри эсәрзең исеме. Шигри эсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре.<br/> Әкиәт, уның сюжет һызаттары.<br/> Әкиәт уйы. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы</p>                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p>Укыу: эсәрзәрзән өзөктө кыскырып укыу (ташманы аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына ярашлы укыу тизлегә). Шигырзарзан өзөктәрзе тасуири укыу (төркөмдә эшләү).<br/> Эстән укыу: эсәрзәрзән өзөктәр укыу, йөкмәтке буйынса һораузарға яуап биреү.<br/> Яттан укыу.<br/> Текска һәм өстәмә мәғлүмәт сығанактарына таянып бирелгән таныш булмаған һүззәрзең һәм һүзбәйләнештәрзең мәғәнәһен аңлау. Һынлы сәңгәт эсәренең төп идеяларын билдәләү, сағыштырыу</p>                                              |
| <p>«Халык ижады ынйылары»<br/><br/>(бсәғ.)</p> | <p>Р. Шәғәлиев «Бишек йырзари». Йәнлектәрзең бишекйырзари. Б. Искужин.<br/> «Әшкәк-бәшкәк» халыкуйыны.<br/> «Каззар, каззар, кайтығыз», «Һин әбәк» халыкуйындари.<br/> Бармак уйындари.<br/> Шаярыузар. Үсекләүзәр. Такмаза.<br/> Такмактар. Фәстереүзәр<br/> Фольклорзың бәләкәй жанрзари: бишек йырзари, такмактар, халыкуйындари.<br/> Бәләкәй фольклор жанрындағы эсәрзәрзең уйы.<br/> Эсәрзең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеш һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте</p> | <p>Фольклор төркөмдәре башкарыуында бишек йырзари һәм такмактары тыңлау.<br/><br/> Тыңланған йырзарзың (такмактар, бишек йырзари) төрөн билдәләү<br/><br/> Төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләү: һүзлектәр, дидактик материал, «Такмак нимә ул? Ниндәй такмактарзы беләһегез?». Такмактарзың һәм бишек йырзариның художество үзенсәлектәрен асыклау.<br/> Үз аллы укыу.<br/> Укыу.<br/> Төркөмдәрзә эшләү: бирелгән рифмалар буйынса такмактар ижад итеү.<br/> Такмактарзың нимәгә өйрәтеүзәре тураһында фекерзәрен</p> |

|  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  |  | <p>әйттеләр.<br/> Башкорт халкының фольклор эсәрзәренең (тема, төп фекер, геройзар) төп мәғәнәһен һәм тәғәйенләнешен аңлау.<br/> Хәрәкәтле уйындарза һәм бармаклы уйындарза катнашыу.<br/> Уйын кағизәләрен үтәү.<br/> Хәрәкәтле уйындар вақытындағы хәлдә баһалау һәм тейешле положение кабул итеү</p> |
|--|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>«Әкиәт укырға яратам!»</p> <p>(12сәғ.)</p> | <p>Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән әтәс».</p> <p>Дағстандың «Батыр малай» әкиәте (А. Йәғәфәроватәржемәһе).</p> <p>М. Ғабдрахманов “Айыухас менән Айыукәс мәктәптә”</p> <p>З.Кускилдина “Сақырылмаған кунак”</p> <p>Д. Талхина “Күгәрсен күззәре”</p> <p>М. Пришвин. «Ак муйынсак» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).</p> <p>С. Михалков. «Һөзөшөм килә» хикәйәһе (Ш. Бикколтәржемәһе).</p> <p>“Базлауык” (Япон халык әкиәте)</p> <p>З. Кускилдина “Ай акылға ултыртты”</p> <p>«Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).</p> <p>Темаһы һәм әкиәт геройзары.</p> <p>Текстыңмәғәнәләөлөштәре.</p> <p>Һәр бүлектә башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре.</p> <p>Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары.</p> <p>Вакиға урыны, вакыты, тирә-як мөхит</p> | <p>Әкиәттәрҙең йөкмәткәһе буйынса картиналар өҫтөндә эш.</p> <p>Һүрәттәр буйынса әкиәттең йөкмәткәһен һәм геройзарын күзаллау. Әкиәттәрҙе яззырыуҙа тыңлау.</p> <p>Әкиәттә ишетеүгә кабул итеү.</p> <p>Үз аллы укыу.</p> <p>Бында кысқырып, ролдәр буйынса укыу.</p> <p>Һораузарҙы тыңлау һәм бирелгән һорауҙың мәғәнәһен аңлау, бирелгән һораузарға яуаптарҙы дөрөс тултырыу.</p> <p>Әзәбиәттең иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау: хикәйә, әкиәт.</p> <p>Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройзарын таныу һәм уларҙың кылыктары характеристикаһы.</p> <p>Төркөмдәрҙә эшләү: картиналар планын төзөү, нисбәт</p> <p>Геройзарҙы әкиәттәргә.</p> |
|-----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|  |  |                                          |
|--|--|------------------------------------------|
|  |  | <p>Әкиәттә сәхнәләштереүҙә катнашыу.</p> |
|--|--|------------------------------------------|

|                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Әкият, уның геройзары тураһында үз фекеренде әйтеү                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| «Яраткан<br>шиғырзарым»<br><br>(7сәғ.) | <p>Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры.<br/>А. Игебаев, «Өйрәнгән ул әзергә» һәм «Туған як» шиғырзарынурыстеленәтәржемәйткән.<br/>А. Докучаев “Көсөк”, “Һыу басыу”<br/>Д. Талхина. «Йәй» шиғыры.<br/>С. Ғәләүетдинова “Корот”, “Буза”, “Көбө”<br/>Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айтуған бабай» хикәйәһе.<br/>«Бесәйзең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).<br/>«Һайысқан бутка бишәргән» емеше.</p> <p>Шигри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау.<br/>Геройзың портретын, кылыктарын, авторзың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүзәр, һүзбәйләнештәр</p> | <p>Мәкәлдәрзең мәғәнәһе өстөндә эш.<br/>Әсәрзең темаһын мәкәлдәр аша күзаллау.</p> <p>Шиғырзар тыңлау һәм текстарзы кабул итеү.</p> <p>Шиғыр (әкиәттәр, хикәйә) жанр үзенсәлектәрен билдәләү.<br/>Укыу.<br/>Эстән укыу.<br/>Укытыу диалогында катнашыу.<br/>Тексты үз аллы укыу.<br/>Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен билдәләү (башланғыс, төп өлөшө, азағы).<br/>Укытыусы етәкс. милли-үзенсәлектә сағыштырыузарзы, кәүзәләндереүзәрзе айырып күрһәтеү.<br/>Сылбыр буйынса берәр һөйләм менән укыу.<br/>Укыған тексты аңлау<br/>Бизәләше буйынса һораузарға яуаптар, геройзарзың кылыктарын анализлау. Текстың төп фекерен асыклау.<br/>Әсәй алдында бурыс, хәстәрлек тойғоһон тәрбиәләү</p> |
| Проект эше<br>(1 сәғ.)                 | «Башкорт халык ижады ынйылары»                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p>Берлектәге эшмәкәрлектә максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә).<br/>Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күрһәтелгән алгоритмға ярашлы эзләү.<br/>Бәләкәй төркөмдәрзе эшләү, командала эшләү.<br/>Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү.<br/>Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай беләү.<br/>Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үзендә контролдә тотоу</p>                                                                                                                                                                                   |

|                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>матурлыгыбыз һәм байлыгыбыз» (8сәғ.)</p> | <p>А. Игебаев “Урмансы малай”<br/>         Ғ. Ишбулатов “Шыкыйыусы, шәп йүгереүсе коштар”<br/>         Ф. Исәнғолов “Тыңлауһыз сана менән саңғы”<br/>         А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте.<br/>         Ф. Фәткуллина “Карзағы языузар”<br/>         Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.<br/>         Төп һүззәр буйынса геройзарзы асыклау. Әзәби әкиәттәр.<br/>         Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p>«Кемдә?».<br/>         Әкиәт геройзарын асыклау.<br/>         Укытыусы укыуын тыңлау.<br/>         Укыу диалогы: ни өсөн әкиәт (хикәйә)?<br/>         Укыу эстән.<br/>         Был максатка өлгәшер өсөн, һез нимә эшлэй алаһығыз?<br/>         Текстһың төп фекерен асыклау.<br/>         Әкиәттәң мәғәнә өлөштәрән таныу.<br/>         Ижади эште парлап башкарыу: дус өсөн әкиәт буйынса һораузар төзөү, яуаптар.<br/>         Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү</p>                                                                                                              |
| <p>«Матур эш итеүсе матур» (16 сәғ.)</p>    | <p>Ф. Исәнғолов. «Флүрәнәңғәйебенимәлә?».<br/>         Ф. Фәткуллина “Кунак табыны”<br/>         С. Якупов. «Кем мактансык?»<br/>         А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе.<br/>         Г. Якупова “Рәхмәт яуғанда”<br/>         Ф. Исәнғолов “Батырзар”<br/>         Ф. Исәнғолов. «Кыззар менән уйнарга яраймы?»<br/>         Улар безгә «кыззар менән уйнарга мөмкинме?» тигән һораузар өстөндә фекер йөрөтөргә тәкдим итте.<br/>         А. Толстой. «Кандала».<br/>         З.Кускилдина “Каскан әйберзәр”<br/>         Ф. Исәнғолов. «Ғәбиттең сере нимәлә?».<br/>         Ф. Исәнғолов “Һин ни эшләр инең?”<br/>         Ф. Туғызбаева “Үсегеүсән бер малай”<br/>         Ф. Исәнғолов “Нимә тип яуап бирер инең?”<br/>         Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.<br/>         Текстһың сюжетлы төзөлөшө.</p> | <p>Укытыусы укыуын тыңлау.<br/>         Әсәрзәре (Ф.Исәнғолов, А. Толстой, Ж.Кейекбаев) авторзарына кызыкһыныу белдерәү.<br/>         Интернет селтәрәндә укытыусының һораузары буйынса әсәр авторзарыхакындамәғлүмәтәзләү.<br/>         Үз - үзеңдән укыу, абзацтар буйынса тасуири укыу.<br/>         Укылған әзәби әсәрзәргә анализ: теманы, төп фекерзе, эш-хәрәкәттәрзең эзмә-әзлелеген, художестволы тасуирлау сараларын билдәләү.<br/>         Әсәрзәр буйынса тиҫтерзәре менән бәхәстәрзә катнашыу, үз карашынбелдерәү.<br/>         Әсәрзәрзе планға ярашлы тәржемә итеү.</p> |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>Сюжеттың үсеше (ғәмәлдәрзең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрзе башкарыу, вакиғаларзың тамамланыуы; вакиғаларзың вақыты һәм урыны). Төп һүззәр төп эстәлеген сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Һөйләшеү кысқартылған. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары</p> | <p>Әсәрзәрзең кыскаса хикәйәһе. Коллектив эш: авторлык позицияһын аңлатыу. Парлы эш: геройзарзы сағыштырыу, уларзың кылыктарын анализлау. Укығандарзы әхлаки яктан тәрбиәләү, геройзарзың кылыктарын әхлаки нормалар менән сағыштырыу. Сәләмәт йәшәү рәүешенәң файҙаһын аңлау. Геройзарзың кайғыһын уртаклашыу, уларзың тойғандарын тойоу, әсәр геройзарына ярзам итеү</p> |
|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                         | <p>(темп, интонация).<br/>Әсәрзең тәрбиәүи һәм үстереүсә әһәмиәте</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <p>«Тыуған йортом, ерем - күңел яктыһы»<br/>(бсәғ.)</p> | <p>Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры.<br/>Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғырын.<br/>Й. Солтанов “Өфө – беззең баш калабыз”<br/>З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе.<br/>А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе.<br/>В. Исхаков. «Үгәй инә үләне», «Бәпембә» шиғырзары.<br/>Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсәһе билдәһе).<br/>Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрзәрзең тематикаһы.<br/>Әсәрзең икенсе дәрәжәләге персонаждары.<br/>Геройзың портреты.<br/>Геройзарзың карарзары кабул ителде.<br/>Авторзың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте.<br/>Әсәрзең тасуирлау теле: тасуирлама.<br/>Милли үзенсәлекле һүрәтләүзәр</p> | <p>Укытыусы башкарыуында әсәрзәр тыңлау.<br/>Әсәрзәрзе ишетеүгә кабул итеү.<br/>Әсәрзәр темаһын билдәләү.<br/><br/>Башкортостан Республикаһының баш калаһы тураһында презентация, слайдтарзы анализлау.<br/>Эстән укыу.<br/>Шиғырзарзы кысқырып укыу.<br/>Телдең тасуирлау сараһын билдәләү: тасуирлау.<br/>Әсәрзең йөкмәткеһен анализлау.<br/>Яуапты тест тәкдиме менән нигезләү. Текска йәки шәхси тәжрибәгә таянып, үз фекеренде белдерәү.<br/>Укытыусы тәкдим иткән художестволы-лингвистик мини-тикшеренәү планы буйынса уҙғарыу</p> |
| <p>«Байлык, муллык,</p>                                 | <p>Ф. Исәнғолов “Өлгөргәнлек һынауы”<br/>Р. Абуталипова “Уңған уң кул”<br/>А Ғарифуллина “Көтөлмәгән осрашыу”<br/>Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |

|                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| именлек -<br>ныкышмалы хезмэт<br>емеше»<br>(7сәғ.) | Ә. Ихсан “Рәхмәттәр биргән рәхәт”<br>Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт»<br>шиғыры.<br>Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе.<br>Г. Ситдикова. «Сер» хикәйәһе.<br>Әсәрзең мәғәнәүи өлөштәренәң сәбәп-тикшерәү<br>бәйләнеше.<br>Һәр мәғәнә өлөшөнәң терәк, төп һүззәрә һәм<br>һүрәттәрә.<br>Һәр мәғәнә өлөшөнәң темаһы.<br>Текстың кыскаса йөкмәткә планы. | Укытыусы башкарыуында әсәрзәр тыңлау.<br>Мәкәлдәрзеңәсәрйөкмәткәһенәһисбәте.<br>Үз аллы укыу.<br>Бер һөйләмдән кыскарып укыу. Әсәр геройзәрәһен автор һүззәрә<br>менән танып белеү, ыңғай һәм кире геройзәрзә асыклау.<br>Әсәр буйынса диалог ойоштороу өсөн телмәр шарттарын<br>тыузырыу, әңгәмәһенә тыңлай һәм диалог алып бара белеү<br>оҫталығын үстәрәү, үз фекерәңдә дәлилләү.<br>Кешеләр тормошонда хезмәттәң әһәмиәтен билдәләү.<br>Коллектив эш: әсәрзең планын төзөү. Эш һөйөүсәнлек тәрбиәләү |
|----------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                        |                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                        | Текстың кыскаса йөкмәткәһе.<br>Языуылар кешенәң тормошонда (уңышында)<br>хезмәттәң әһәмиәте тураһында |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Проект эше<br>(1 сәғ.) | «Башкорт языуылары тыуған як тураһында»                                                               | Берлектәге эшмәкәрлектәң максаттарын һәм бурыстарын<br>билдәләү. Һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү<br>буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәксәлегәңдә).<br>Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға<br>ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрзә эшләү, командала эшләү.<br>Эштәң үз өлөшөн яуаплы үтәү.<br>Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәһенә тыңлай һәм ишетә,<br>башкаса фекерзе аңлай белеү.<br>Үз укыу ғәмәлдәрән контролдә тотоу һәм үзәңдә контролдә тотоу |

3-сө класс – 68 сәғәт.

| Бүлек                    | Программа йөкмәткәһе                                                                                                                                                                              | Укыуылар эшмәкәрләге                                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Белем көнө»<br>(1 сәғ.) | С. Әлибаев. «Без өсөнсөгә күстек» шиғыры.<br>М. Кәрим. «Укытыусыға» шиғыры.<br>Шиғри әсәрзең (ритм, рифма, рифм төрзәрә)<br>үзәнсәлектәрән кабатлау. Шиғырзәр тематикаһы.<br>Төп фекер (кабатлау) | Укытыусыһының тыңлау һәм кабул итеү.<br>Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерән аңлау.<br>«Беззең класс» темаһына диалог алып барыу.<br>Каникулдар тураһындағы кыска хикәйәләү монологик фекерзәр<br>формаһындағы тәһсәраттарзә яктыртыу. |

|                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|---------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>Үз фекерен дөрөс һәм нигезле белдереү. Туған телдә диалог алып бара белеү.</p> <p>Шиғырзарза художестволы тасуирлау сараларын билдәләү.</p> <p>Укыу эстән.</p> <p>Шиғырзы тасуири укыу.</p> <p>Укытыусы хезмәтенә ихтирам тойғоһо тәрбиәләү.</p> <p>Текстарза бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә һәм аңлауға ылыктырыу</p> |
| «Йәйге сәйәхәттәр һәм мажаралар»<br>(7сәғ.) | <p>С.Шәрипов. Йәй бит был, йәй!</p> <p>Н.Мусин. Бүленгән – бөлөр.</p> <p>Ф.Туғызбаева. Сәскә телен белеүсе Сәлим</p> <p>Ф.Фәткуллина. Кем ғәйепле?</p> <p>Х.Хәйретдинов. Баһыу һаксылары.</p> <p>Р.Байбулатов. Һарыбай.</p> <p>Ж.Кейекбаев. Һунарсы мажаралары. Тикшерерү эше</p> | <p>Укыған әсәрҙең төп фекерен аңлау, әсәр темаһын билдәләү.</p> <p>Презентацияны карау һәм уның нигеҙендә диалог төҙөү, диалогта</p>                                                                                                                                                                                        |

|                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| « Көз қояшы йөзә зәңгәр күктә...»<br>(8 сәғ. ) | <p>М. Кәрим. «Көз» шиғыры.</p> <p>И.Илембәтова. Көзгө болот.</p> <p>Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры.</p> <p>А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры.</p> <p>Д. Талхина. «Дуһтар көз қаршылай» хикәйәһе.</p> <p>Ф.Рәһимғолова. Сәйәхәт.</p> <p>Р.Низамов. Шыршыбикә.</p> <p>Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры.</p> <p>А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын.</p> <p>М. Ғәлиев. «Қоһтарзың йыйылышы» әкиәте.</p> <p>Ф.Фәттәхов. Серекәй.</p> <p>А.Игебаев. Йомарт уңыш.</p> <p>Әсәрсюжетыныңуйы.</p> <p>Хикәйәләрҙең сюжет һызаттары.</p> | <p>цитаталар кулланыу.</p> <p>Телдәге художестволы тасуирлау саралары тексында билдәләү: сағыштырыу, сағылдырыу.</p> <p>Окшаш йәки окшаш хәлдәрҙә процестарзың, вақиғаларзың</p> <p>үсешерү ихтималлығын һәм уларзың әземтәләрен күзаллау.</p> <p>Тема буйынса өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын, һанлы белем бирерү ресурстарын файзаланыу.</p> <p>Әсәрҙе тасуири укыу.</p> <p>Әсәрҙән өзөктәр укыу.</p> |
|------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                         | Авторлык позицияһы. Гәзит укыусының карашы. Нүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүзәләндерәү. Цитата                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү.<br>Кеше тәбиғәттең бер өлөшө булыуын аңлау                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| « Өзәп төбө – матур ғәзәт»<br>(15 сәғ). | <p>Р.Ханнанов. Тырышкан - ташка казак каккан</p> <p>Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокорказһаң, үзәнтөшөрһөң» хикәйәләре.<br/>Р.Котошов. Кәңәшле эш таркалмас.<br/>К.Мәргән. Дустар һәм дошмандар.<br/>К. Даян. «Өзәлгән сәскәләр» хикәйәһе.<br/>Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?».<br/>А.Ғирфанов. Кайын.<br/>Б.Байымов. Лайыклы бүләк.<br/>Н. Игезйәнова. «Актырнак» хикәйәһе.<br/>И.Ғимранов. Берлектә – зур байлык.<br/>Й.Ильясова. Сәтләүек кыз.<br/>Г.Скребицкий. Дуслык һукағы.</p> <p>Өсәрзең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлык позицияһы (кабатлау).<br/>Геройзарзың кылыктарын анализлау. күсереп ултыртыу мотлак. Балала киммәтле ориентирзар формалаштырыу</p> | <p>Өсәр язмаларын тыңлау.</p> <p>Төп фекерзе аңлау.</p> <p>Өсәрзәрзеүзаллыукуы.<br/>Өсәрзең идея-тематик йөкмәткеһен билдәләү. Өсәрзәрзе тасуири укыу.</p> <p>Художестволытекстаринтерпретацияһыһәманализыныңбай алымдарына эйә булыу.<br/>Геройзарзың кылығын әхлаки баһалау һәм уны нигезләү. Геройға ауыз-тел характеристикаһын биреү, геройзарзың кылыктарын анык баһалау.<br/>Геройзарзың кайғы уртаклашыуы, хис-тойғолар белдерәү.<br/>Өңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә. Йәшәү өсөн киммәтле ориентирзар булдырыу. Әхлаки киммәттәргә ылыктырыу</p> |
| « Өкиәт укырға яратам...». (10 сәғ.)    | <p>В.Исхаков. Ирәмәлкәй таузың ак ташы.</p> <p>А. Шәйәхмәтова. Икмәк көсө. Каты-кото.<br/>Кошка әйләнгән әбей. Үгәй кыз Гөлбикә.<br/>Васыят.</p> <p>А.Йәғәфәрова. Урал иле.</p> <p>Урал батыр.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <p>Өсәрзе үз аллы укыу.</p> <p>Вакиғалар үсешен күзәтеү, әсәрзе мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү, план төзөү.</p> <p>Текста художестволы-нүрәтләү сараларын билдәләү һәм уларзы телгә әйләндерәү.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |

|  |                                                        |                            |
|--|--------------------------------------------------------|----------------------------|
|  | Алпамыша батыр.<br>Бойзай бөртөгө.<br>Юлдыбай हुнарсы. | Әкият геройзарын билдәләү. |
|--|--------------------------------------------------------|----------------------------|

|                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                        | Шифыр-монолог. Геройзың һөнәрзәр тураһында шифыр фекерзәре. Әзәби әкият. Шифырзарзағы әкият. Шифырзарза әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p>Әкиәттәргә, геройзарзың кылған эштәренә анализ яһағанда сәбәпсе-тикшереү әлемтәһен урынлаштырыу. Әсәрзәрзе тасуири, йүгерек укыу.</p> <p>Әсәр йөкмәткәһен план буйынса тәржемә итеү.</p> <p>Текстар менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарзы табыу һәм төзәтеү.</p> <p>Укығандарзы әхлаки яктан ориентирлау, геройзарзың кылыктары менән әхлаки нормалар нисбәте. Тәбиғәткә, бөтә йәнлектәргә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Уға зыян килтергән гәмәлдәрзе кабул итмәү, кайғы уртаклашыу, хөрмәт һәм игелек сағылдырыу. Әзәби әкиәттәң үзенсәлектәрен айырыу. Шифырзарзағы әкият менән танышыу</p> |
| «Тәңкә-тәңкә карзар яуа...»<br>(8сәғ.) | <p>Н. Нәжми. «Кыш».</p> <p>Ш. Бабич. «Кышкы юлда».</p> <p>М. Садикова «Һунарға барғанда» хикәйәһе.</p> <p>Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шифыры.</p> <p>С.Сурина. Бизәктәрзе кем яһаған?</p> <p>С. Кудаш. Кар бөртөктәре</p> <p>Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе.</p> <p>С.Сурина. Ни өсөн айыу кыш көнө йоклай?</p> <p>Г. Шафикова. «Ни өсөн кыш кырыс холокло?».</p> <p>Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы:</p> | <p>Әсәрзә вакиғалар үсәше ихтималлығын күзаллау. Укылған әсәр, уй, уның төп фекере темаһын аңлау. Әзәбиәт теорияһының туған телдең һынлы һәм тасуирлау сараларын (сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу) һәм элементар төшөнсәләрен (пейзаж, ритм, рифма) билдәләү.</p> <p>Эстән укыу.</p> <p>Әсәрзе тасуири укыу.</p> <p>Һайланма укыу.</p>                                                                                                                                                                                                                                                     |

|                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                 | сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Автордың һүзәрәнә таянып, геройзарға анализ яһау                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Әсәрҙән өзөктәр уҡыу.<br>Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройзартын билдәләу, геройзардың кылыктартын анык баһалау, улардың портретына характеристика биреу, автордың һүзәрән файзаланып геройзардың характеристикаһы.<br>Әсәр йөкмәткәһән тәржемә итеу.<br>«Башкортостанда кыш» темаһына диалог, хайуандардың, коштардың тәбиғәтән һәм кышкы тормошон, балалардың кышкы уйындартын, кышкы байрамдарҙы тасуирлау.<br>Әңгәмәһәнәң яуабын баһалау.<br>Эстетик киммәттәргә ылыҡтырыу.<br>Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләу.<br>Интернет селтәрәндә башкорт халкының боронғо кәһебә - һунар тураһында мәғлүмәт эзләу |
| «Өйәм, илем, халкым - минең киләһәгем» (12сәғ.) | Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры.<br>Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе.<br>Ғ. Хөһәйенов. «Тыуған ил кайзан башлана?».<br>«Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры.<br>Ғ. Хөһәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе.<br>К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры.<br>Р. Ниғмәти. «Ватан...».<br>Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындарты», «Ололар һүзә - акылдың үзә» хикәйәләре.<br>Башкорт халык йыры «Урал».<br>Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры.<br>Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.<br>Б.Рафиков. Салауаттың тыуған көнө нисәү?<br><br>Т. Сәғитов. Салауатка – салауат.<br><br>С.Юлаев.<br><br>Мин үлмәнем, башкорттарым! | Класташ башкарыуында әсәрҙә тыңлау.<br>Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерән аңлау.<br>Тел средстволарты тексында художестволы тасуирлау билдәләмәһе (кәүзәләндерәу, сағыштырыу).<br>Үз аллы уҡыу.<br>Билдәләнгән максатка ярашлы, һайлап уҡыу.<br>Төһөнсәләрҙә билдәләу: башкорт халык ижады, кобайыр.<br>Текстарҙы классификациялау өсөн билдәләр билдәләу, һайлауыңды нигезләу.<br>Текстар менән эшләгәндә хаталарҙы табыу һәм төзөтәу.<br>Республикабыҙдың тарихын, Башкортостан Республикаһының күренекле курайсылартынбеләу.                                                                     |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | <p>С.Әлибай. Батырға үлем юк.</p> <p>Р. Тойғон. Башкорт булыу өсөн күп кәрәкмәй.</p> <p>И.Кинйәбулатов. Тыуған телем.</p> <p>Башкорт халык ижады. Кобайыр. Башкорт халык йыры.</p> <p>Башкорт халык йырларының тарихы, уларзы башкарыусылар, билдәле курайсылар</p> | <p>Башкорт халык йырларын тыңлау.</p> <p>Үзенә этник һәм милли сығышын аңлау, күп милләтле Рәсәй йәмғиәте киммәттәрен формалаштырыу.</p> <p>Үз Тыуған илең өсөн ғорурлык тойғоһо, башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү тәрбиәләү.</p> |
|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <p>Өлкәндәргә карата ихтирам тәрбиәләү.</p> <p>Башкорт халкының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халкының тарихына ғорурлык, хөрмәт, кызыкһыныу тәрбиәләү.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| «Илде иңләп, йәмле яз килә...» ( 7 сәғ.) | <p>М.Ғафури. Яз етте.</p> <p>Р.Ғарипов. Язғы йыр. (ятларға)</p> <p>М.Кәрим. Яззың бер көнөндә.</p> <p>С.Разетдинов. Илде иңләп, йәмле яз килә.</p> <p>Р.Сәғәзиев. Яз кайзан килде?</p> <p>Ә.Хәмәтдинова. Тамсы менән Тамсыкай.</p> <p>Ғ.Ғүмәр. Тамсылар.</p> <p>С.Әлибай. Яз башы.</p> <p>Ғ.Рамазанов. Бөйөк Еңеү.</p> | <p>Әсәрҙән өзөктәр укыу.</p> <p>Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройларын билдәләү, геройларҙың кылыктарын анык баһалау, уларҙың портретына характеристика биреү, авторҙың һүзҙәрән файзаланып геройларҙың характеристикаһы.</p> <p>Әсәр йөкмәткеһен тәржемә итеү.</p> <p>«Башкортостанда яз» темаһына диалог, хайуандарҙың, коштарҙың тәбиғәтен һәм язғы тормошон, балаларҙың язғы уйындарын, кышкы байрамдарҙы тасуирлау.</p> <p>Әңгәмәһең яуабын баһалау.</p> <p>Эстетик киммәттәргә ылыҡтырыу.</p> |

4-се класс - 51сәғәт.

|       |                    |                       |
|-------|--------------------|-----------------------|
| Бүлек | Программа йөкмәтһе | Укыусылар эшмәкәрлеге |
|-------|--------------------|-----------------------|

|                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>«Мәктәбем минең тыуған йортом»<br/>(2 сәғ.)</p> | <p>Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры.<br/>С. Әлибаев. «Кояшлы китап».<br/>Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры.<br/>З. Биишева. «Кояш нимә ти?»<br/>Шиғыр-монолог, мөрәжғәт, шиғыр-диалог.<br/>Әсәр тематикаһы, идея.<br/>Шигри әсәрҙең уйы.<br/>Лирик герой.</p> <p>Лирик геройдың кәйефе, кисерештәре һәм уйҙары.<br/>Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе</p>                                                                                                                                                                                                                                                 | <p>Класташ башкарыуында йәки үз аллы укыуҙа әсәрҙе тыңлау.<br/>Билдәләнгән бурыска ярашлы, һайлап укыу әсәрҙең тематикаһын һәм идеяһын билдәләргә тейеш.<br/>Әсәрҙең интерпретацияһы.<br/>Геройҙарҙың кылыктарын тикшереп һәм баһалау.<br/>Лирик геройдың төп фекерен, кәйефен һәм кисерештәрен билдәләү.<br/>Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог билдәләрен, шиғыр төҙөү үзенсәлектәрен билдәләү.<br/>Әсәрҙең тасуирлау сараларын (синоним, антоним, эпитет, сағыштырыу, кәүҙәләндереп, метафора) өйрәнеү өстөндә эш.<br/>Шәхесте үстереп үҙә китаптың роле һәм тәғлимәттең шәхси мәғәнәһен аңлау.<br/>Укыу эшмәкәрлегенә мотивация.<br/>Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәт тойғоһо тәрбиәләү</p>                                                                                                                                                                     |
| <p>«Дустарыңдың кәҙерен бел!»<br/>(бсәғ.)</p>      | <p>М. Ғафури. «Кыр кәҙе» хикәйәһе.<br/>Д. Бүләков. «Яңы дуҫ».<br/>Г. Юнысова. «Әсәйем һүҙҙәре».<br/>Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлыҡ».<br/>Р. Байбулатовтың «Күгәрсеңдәр утрауы».<br/>Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыҙ» әкиәте.<br/>Башҡорт ыҙыуыһы М. Ғафури.<br/>Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).<br/>Дуҫлыҡ хаҡында хикәйәләр.<br/>Хикәйәләге вакифаларҙың ваҡыты һәм урыны.<br/>Исем, мәғәнәһи өлөштәре, әсәрҙең идеяһы (кабатланыу).<br/>Авторҙың, укыуыһың, укытыуыһың әсәр геройына мөнәсәбәте.<br/>Вакифаларҙы, геройҙарҙың кылыктарын тикшереп һәм баһалау. Геройҙың портреты төшөрөлгән.<br/>Әсәрҙең тәрбиәһи әһәмиәте</p> | <p>Тексты сағыу итеп йүгерек укыу.<br/>Мәғлүмәттә, геройҙарҙың кылыктарын, текста бирелгән вакифаларҙы эмоциональ кабул итеү һәм аңлау.<br/>Эзләү буйынса һайланма укыу күнекмәләренә эйә булыу. Укыған кешенең ниәтен билдәләү.<br/>күсереп ултыртыу мотлак.<br/>Уларҙың кылыктарын баһалау.<br/>Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауҙарҙы дөрөҫ билдәләү һәм уларҙы әңгәмәһегә бирә белеү.<br/>Уның яуабын тыңлау һәм баһалау.<br/>Әсәрҙең ролдәре буйынса тасуирлы укыу, уларҙы сәхнәләштереп.<br/>Башҡорт телендә диалог алып бара, әңгәмәһене тыңлай һәм ишетә, башкаһа фекерҙе аңлай, уның менән киешкән осрақта, әсәр йөкмәткеһенән факттар менән нигеҙләп, үз фекерендә тыныс яҡлай белеү.<br/>Әсәр геройҙарына, дуҫтарына, класташтарына карата кайғы уртаклашыу, изгелекле яҙам күрһәтеү. Башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереп үгә йүнәлтелгән төрлө тәртип</p> |

|                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | формаларын кабул итмәү                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| «Кешене хезмәт бизәй»<br>(7сәғ.) | Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе.<br>Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре.<br>М. Әхмәтшиндың «Кәрәзле бал» спектакле.<br>Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.<br>Әсәр авторы.<br>Уның әсәренәң үзенсәлектәре.<br>Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройзар (шәхестәр), уларҙың кылыктары (кабатланыу).<br>Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың әһәмиәтен аңлау.<br><br>Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте | Йүгерек һәм сағыу укыу.<br>Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау.<br>Геройҙың кылыктарын (кылған ғәмәлдәрен) күҙәтеү, уның кылыктарын башкаларҙың эштәре менән сағыштырыу.<br>Үҙеңдең тормош тәҗрибәңә таянып һәм өйрәнелгән факттар нигеҙендә һығымта (һығымта) яһарға мөмкин.<br>Телдән нәфис тасуирлау саралары тексында билдәләү һәм уларҙы телмәрҙә кулланыу.<br>Әсәрҙең логик-мәғәнәүи өлөштәрен, темаһын һәм сюжетын, геройзарҙы һәм уларҙың кылыктарын билдәләү.<br>План төҙөү һәм йөкмәткеһен үзгәртеү.<br>Һеҙҙә тирә-яктағы ысынбарлыҡтың матди һәм рухи киммәттәренә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. |

|                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булып калыуы еңелме?» (9сәғ.) | Н. Ғәйетбаев. «Аҡбулат батыр» әкиәте.<br><br>М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе.<br>И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры.<br><br>С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе.<br>әкиәт).<br>Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы.<br><br>Телдең тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төҙөү һ.б.<br>Геройзарҙың темалары, идеялары, кылыктары окшаш.<br>Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор | Өлкәндәрҙең, шул иҫәптән укытыусыларҙың укыу эшмәкәрлегә һәм хезмәтә һөҙөмтәләрен аныҡ баһалау.<br>Хезмәттең кешелектең бөтә матди һәм рухи байлыҡтарының нигеҙе булыуын аңлау.<br>Укылған әсәрҙәр нигеҙендә коммуникатив бурысты иҫәпкә алып (төрлө адресаттар өсөн) телдән һөйләү язмаһын калдырыу<br>Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау.<br>Әҙәби мини-тикшеренеү процесында катнашыу, бурыс куйыу һәм уны хәл итеү.<br><br>Әҙәби тикшеренеү эшмәкәрлегә максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү һәм һаҡлау, уны тормошҡа ашырыу сараларын эзләү һәм яңы алымдарын кулланыу һәләтенә эйә булыу.<br>Һайлап һәм эзләп укыу.<br>Һығымта яһау.<br>Телгә карата тәҗрибеләк сараларын кабул итеү һәм уларҙы телдә урынлы кулланыу.<br><br>Әхлаҡ күзлегенән геройзарҙың кылыктары, геройҙың кылыктары тураһында үз фекерен дәлилләү. Вакиғалар үсешен күҙәтеү һәм әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәрен билдәләү, уларҙың нигеҙен, планын |
|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                 |                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                 | экиэттэрендэ изгелек һәм яуызлык темаһы.<br>Геройзарзың кылыктары эхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенең шәхси сифаттарын үстөрөү тураһында әсәрҙәре                                                                                    | төҙөү һәм текст йөкмәткелен һөйләү.<br>Әсәрҙең ыңғай геройзары миҫалында хәүефһез сәләмәт йәшәү рәүешенә кулайлама төҙөү.<br>Ижади хеҙмәткә, уның һөҙөмтәһенә, халыҡ байлығының матди һәм рухи киммәттәренә һаҡсыл мөнәсәбәткә дәртләндерөүҙе үстөрөү                                                                                           |
| «Тыуған ерем минең!»<br>(бсәғ.) | А. Игебаев. «Кәҙерле тыуған ерем!» шиғыры.<br>«Урал» поэмаһы (өзөк).<br>Я. Хамматов. «Салауат» романынан өзөк.<br>Ф. Иҫәнғолов. «Баһыузағы күл» хикәйәһе.<br>А. Игебаев. «Урал қояшы», «Тыуған ерем минең» Тыуған яҡ тураһында шиғырлы әсәрҙәр. Тәбиғәт | Әсәрҙе үз аллы укыу һәм уның йөкмәткелен аңлау.<br>Художество жанрҙары темаһын аңлау, идея тәрәнлегә.<br>Поэмаһың һәм хикәйәһең художество үзенсәлектәрен, текстың структураһын, телдәң художестволы тасуирлау сараларын билдәләү һәм аңлау, уларҙы телдән һөйләүҙә урынлы кулланыу.<br>Һорауҙы дөрөҫ формалаштырыу һәм әсәрҙе интерпретациялау |

|                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                          | киңлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау.<br>Поэмаһың (шиғриәттең) художество жанрҙары, хикәйә. Уларҙың текст структураһы үзенсәлектәре.<br>Әсәрҙәр идеяһының төрлөлөгө.<br>Художество жанрҙарының идея, уй-ниәттәре тәрәнлегә                                                                                                                                      | барышында уны әңгәмәһегә бирә белеү. Әңгәмәһенең яуабын баһалау.<br>Әсәрҙән өзөктәр укыу, һайлап укыу.<br>Тәбиғәткә, матди һәм рухи киммәттәргә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү, тыуған төйөктәң эшһөйәр һәм рухи яктан көслө халқына ихтирам тәрбиәләү                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| «Тыуған илендәң тарихын бел!»<br>(бсәғ.) | М. Кәрим. «Безҙең өйҙөң йәме» (өзөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары.<br>Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе.<br>Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.<br>Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть).<br>Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеленәң художество һәм структура үзенсәлектәре.<br>Повестың мәғәнәһе өлөштәре.<br>Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны һәм ваҡыты | Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау.<br>Тыуған илең, тыуған төйөгөң тарихына кызыкһыныу уятыу.<br>Тарихи мәғлүмәт сығанағын һайлау эшмәкәрлектән темаһына һәм максатына ярашлы: дәреслек, һүҙлек, белешмә, энциклопедия, интернет селтәре һәм башкалар.<br>Бирелгән алгоритмға ярашлы, кәрәкле сығанақта асыктан-асыҡ бирелгән мәғлүмәтте табырға.<br>Төрлө укыу төрҙәрен кулланыу - танышыу, өйрәнеү, һайлап алыу, эҙләү юлы.<br>Мөһим һәм дөрөҫ булмаған мәғлүмәтте үз аллы йәки укытыусы тәкдим иткән тикшерөү ысулы нигеҙендә таныу (һүҙлектәр, белешмәләр ярҙамында). Башҡорт художестволы тасуирлау тел сараларының үзенсәлектәре үзенсәлектәрен аңлатыу.<br>Төрлө социаль хәлдәргә өлкәндәр һәм тиҫтерҙәр менән хеҙмәттәшлек итеү, конфликт тыуҙырмау, бәхәсле хәлдәргән |

|                                                 |                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                 |                                                                                                                                                                                    | сығыу юлдарын табыу, төрлө фекерзәр булыу мөмкинлеген таныу оҫталығын үстөрөү.<br>Тыуған яғындың, тыуған ерендең тарихын белеу, хөрмәт итеу.                                                                                                                                                                                  |
| «Рус һәм сит ил языусыларының әсәрзәре» (9сәғ.) | А. Пушкин. «Балыксы һәм балык хақында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).<br>А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе).<br>Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһе). | Әсәрзе ұзаллы укыу күнекмәләрен тәрбиәләу. Найланма укыу. Әсәрзе интерпретациялау оҫталығын үстөрөү.<br>Портреттың, геройзар кылыктарының тулы характеристикаһы һәм теге йәки был вакиғаларға мөнәсәбәтенде белдерөү.<br>Авторзың художестволы уйзарын билдәләу.<br>Әсәрзәрзең композицион үзенсәлектәрен анализлау. Вакытка, |

|                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                     | билдәһе).<br>Михалковтың «Китап һөйөүсә» (К. Даян тәржемәһе).<br>Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте - А. Йәғәфәрова тәржемәһе).<br>Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе).<br>«Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе).<br>А. Ванаг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе).<br>Рус классиктарының һәм донъя әзәбиәтенәң әсәрзәре.<br>Авторзар әсәрзәренәң сюжет үзенсәлектәре.<br>Әсәрзәр идеяларының берзәмлегә - изгелек яуызлыкты еңә.<br>Сағыштырыузарзың, кәүзәләндерөүзең, метафораларзың милли үзенсәлегә, уларзың нәфис һүззәгә әһәмиәте.<br>Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерзәре.<br>Әсәрзең композицион үзенсәлектәре. Фекер йөрөтөү (монолог).<br>Геройзар диалогы. | вакиғалар, ситуациялар килеп сыккан урынға һ.б. ярашлы төрлө художество жанрзәрының сюжет линияһын күзәтеу.<br>Рус языусылары һәм донъя әзәбиәте әсәрзәренә кызыкһыныузы үстөрөү.<br>Рәсәй граждандар берзәйлеген, художество мәзәниәтенә хөрмәтлө мөнәсәбәтте һәм кызыкһыныузы, төрлө сәнғәт төрзәренә, үз халкының йолаларына һәм ижадына һизгерлектә булдырыу |
| Проект эше (1 сәғ.) | Мостай Кәримдең «Беззең өйзең йәме» повесы буйынса төшөрөлгән «Һеңлекәш» фильмы хақында                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Шәхси йәки төркөмлө проект эше өстөндә эшмәкәрлек ойошторөу.<br>Укыу этаптарын азымлап тормошка ашырыу планын төзөү.                                                                                                                                                                                                                                             |

|                                       |  |                                                              |
|---------------------------------------|--|--------------------------------------------------------------|
| Тикшереү эше- 2сәғ<br>Резерв - 1 сәғ. |  | Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү. |
|---------------------------------------|--|--------------------------------------------------------------|

## Туған телдә әзәби укуызан календарь – тематик план

1-се класс

| Дәр<br>ес<br>№                  | Дәрестең темаһы                                                 | Сәғәттәр һаны |
|---------------------------------|-----------------------------------------------------------------|---------------|
| «Мин укый беләм!»(2сәғ.)        |                                                                 |               |
| 1                               | Д. Талхина. «Китап» шиғыры.<br>М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». | 1             |
| 2                               | Н. Грахов. «Ни өсөн?».<br>Ш. Бабич. «Эй, китап!»                | 1             |
| «Әкият укырға яратам» (6 сәғ.)  |                                                                 |               |
| 3-4                             | «Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе).                | 2             |
| 5-6                             | Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койрокһоз» әкиәте.                      | 2             |
| 7                               | «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).          | 1             |
| 8                               | Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).    | 1             |
| «Атай – ғайлә башлығы»(4 сәғ.)  |                                                                 |               |
| 9                               | Ф. Сынбулатова. «Атай - ғайлә башлығы» хикәйәһе.                | 2             |
| 10                              | Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе                        |               |
| 11                              | Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе).  | 2             |
| 12                              | Башкорт халык әкиәте «Кем бай?».                                |               |
| «Әсәйзәр һәм кескәйзәр»(6 сәғ.) |                                                                 |               |
| 13                              | Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе.         | 2             |
| 14                              | Н. Исәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры.                              |               |

|                                                       |                                                                                                                               |          |
|-------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| 15<br>16                                              | Татар халык әкиәте «Өс кыз», Ф. Гөбәйзуллина. «Минең әсәйем кем?»                                                             | 2        |
| 17<br>18                                              | В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).<br>Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе). | 2        |
| «Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт» (6 сәғ.) |                                                                                                                               |          |
| 19<br>20                                              | Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе.                                                                                              | 2        |
| 21<br>22                                              | Р. Нигмәтуллин. «Тәрбиәһез өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Ак таҫмалы кыз» хикәйәһе.                                        | 2        |
| 23<br>24                                              | Резерв сәғәт                                                                                                                  | 2        |
|                                                       |                                                                                                                               | 24 сәғәт |

2-се класс.

| №                                | Дәрестең теманы                                                                   | Дәрестәр һаны |
|----------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|---------------|
| Укы, әшлә, акыл йый! ( 4 сәғәт)  |                                                                                   |               |
| 1                                | Факиһа Туғызбаева “Мин- укыусы”<br>Муса Ғәли “Укы,әшлә, акыл йый”                 | 1             |
| 2                                | Фәрит Иҫәнғолов “Баҫкыс”                                                          | 1             |
| 3                                | Зөһрә Кускилдина “Канатһыз турғай “                                               | 1             |
| 4                                | Шакир Биколов “Кешегә кәрәк белем”                                                | 1             |
| Халкым йыйған ынйылар ( 6 сәғәт) |                                                                                   |               |
| 5                                | Р.Шәғәлиев “Бишек йырзаны” Йәнлектәрҙең бишек йырзаны.                            | 1             |
| 6                                | Б.Искужин “Әшкәк-бешкәк йәки безҙең уйыныбыз”, “Казар,казар кайтығыз” “Һин-әбәк!” | 1             |
| 7                                | Бармактар менән уйындар.<br>Шаярыузар. Үсекләүзәр. Такмаза.                       | 1             |
| 8                                | Шаярыузар. Үсекләүзәр. Такмаза.                                                   | 1             |
| 9                                | Такмактар. Фәстереүзәр (Уйзырма)<br>Йомғаклау дәресе.                             | 1             |
| 10                               | Йомғаклау дәресе.                                                                 | 1             |

| Әкият укырға яратам! (13сәғәт)                                    |                                                                                  |   |
|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|---|
| 11                                                                | Без әкият тыңлайбыз. А.Йәғәфәрова                                                | 1 |
| 12                                                                | “Төлкө менән әтәс”                                                               | 1 |
| 13                                                                | “Төлкө менән әтәс”                                                               | 1 |
| 14                                                                | М. Ғабдрахманов. “Айыухас менән Айыукәс мәктәптә”.                               | 1 |
| 15                                                                | М. Ғабдрахманов. “Айыухас менән Айыукәс мәктәптә”.                               | 1 |
| 16                                                                | “Батыр малай” (дағстан халык әкиәте)                                             | 1 |
| 17                                                                | З. Кускилдина “Сақырылмаған кунак”                                               | 1 |
| 18                                                                | Д. Талхина “Күгәрсен күззәре”                                                    | 1 |
| 19                                                                | М. Пришвин. «Ак мүйынсақ”хикәйәһе<br>С. Михалков « Һөзөшкөм килә» хикәйәһе       | 1 |
| 20                                                                | “Базлауык” (япон халык әкиәте)                                                   | 1 |
| 21                                                                | З. Кускилдина “Ай акылға ултыртты”                                               | 1 |
| 22                                                                | Рус халык әкиәте « Төлкө менән кәзә тәкәһе».                                     | 1 |
| 23                                                                | Йомғақлау дәресе                                                                 | 1 |
| Шып-шым булдык, тынғанбыз,<br>Без бит шиғыр тыңлайбыз. ( 7 сәғәт) |                                                                                  |   |
| 24                                                                | Факиһа Туғызбаева “Әсәйемдең кулы күп”<br>Абдулғак Игебаев “Өйрәнгән ул әзергә”  | 1 |
| 25                                                                | А. Докучаева “Көсөк”, “Һыу баһыу”                                                | 1 |
| 26                                                                | Абдулғак Игебаев “Тыуған як”<br>Динә Талхина “Йәй”.                              | 1 |
| 27                                                                | С. Ғәләүәтдинова “Корот”, “Буза”, “Көбө”                                         | 1 |
| 28                                                                | Факиһа Туғызбаева. «Балыксы» Айтуған бабай                                       | 1 |
| 29                                                                | “Бесәйзең өйө яна” С.Маршак , “Һайысқан бутка бешергән “<br>(рус халык ижадынан) | 1 |
| 30                                                                | Йомкаклау дәресе. Тикшереү әше                                                   | 1 |
| Тәбиғәт- матурлык, байлык,<br>Һақлаһын уны бар халык (8 сәғәт)    |                                                                                  |   |
| 31                                                                | Б. Ноғоманов “Урман китабы”                                                      | 1 |
| 32                                                                | А. Игебаев “Урмансы малай”                                                       | 1 |
| 33                                                                | Ғ.Ишбулатов “Шыкыйыусы, шәп йүгерәүсе коштар”                                    | 1 |
| 34                                                                | Ф. Иҫәнғолов “Тыңлауһыз сана менән саңғы”                                        | 1 |
| 35                                                                | А. Йәғәфәрова “ Сәнскеле күлдәк”                                                 | 1 |
| 36                                                                | Ф. Фәткуллина “Қарзағы языуар”                                                   | 1 |

|                                                                    |                                                                                       |   |
|--------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|---|
| 37                                                                 | Н. Игезйәнова “Тирәк”                                                                 | 1 |
| 38                                                                 | Йомғаклау дәресе                                                                      | 1 |
| Өзәп төбө- матур ғәзәт ( 16 сәғәт)                                 |                                                                                       |   |
| 39                                                                 | Ф. Исәнғолов “Флүрәнәң ғәйебе нимәлә?”                                                | 1 |
| 40                                                                 | Ф. Фәткуллина “Кунак табыны”                                                          | 1 |
| 41                                                                 | С. Якупов “Кем мактансык ?”                                                           | 1 |
| 42                                                                 | А.Йәғәфәрова “Дуслык менән шаярмайзар”                                                | 1 |
| 43                                                                 | А.Йәғәфәрова “Дуслык менән шаярмайзар”                                                | 1 |
| 44                                                                 | Г. Якупова “Рәхмәт яуғанда”                                                           | 1 |
| 45                                                                 | Ф. Исәнғолов “Батырзар!”                                                              | 1 |
| 46                                                                 | Ф. Исәнғолов “Кыззар менән уйнарга яраймы?”                                           | 1 |
| 47                                                                 | А. Толстой “Кандала”                                                                  | 1 |
| 48                                                                 | З. Кускилдина “Каскан әйберзәр”                                                       | 1 |
| 49                                                                 | Ф. Исәнғолов “ Ғәбиттең сере нимәлә?”                                                 | 1 |
| 50                                                                 | Ф. Исәнғолов “Һин ни эшләр инең?”                                                     | 1 |
| 51                                                                 | Ф. Туғызбаева “Үсегеүсән бер Малай”                                                   | 1 |
| 52                                                                 | Ф. Исәнғолов “Нимә тип яуап бирер инең?”                                              | 1 |
| 53                                                                 | Ж. Кейекбаев “ Оморзак бабай”.                                                        | 1 |
| 54                                                                 | Йомғаклау дәресе.                                                                     | 1 |
| Тыуған йортом,<br>Ерем- минең күнел нурым! (6 сәғәт)               |                                                                                       |   |
| 55                                                                 | Г. Ғәлиева “Мин йәшәйем Уралда”                                                       | 1 |
| 56                                                                 | Ф. Туғызбаева “Баш кала шундай матур”                                                 | 1 |
| 57                                                                 | Й. Солтанов “Өфө – беззең баш калабыз”                                                | 1 |
| 58                                                                 | М. Садикова “Тыуған яктарым һәйбәт”                                                   | 1 |
| 59                                                                 | З. Кускилдина “ Өй туйы”<br>Ә. Вахитова “Алмағастар ултыртабыз”                       | 1 |
| 60                                                                 | В. Исхаков “Үгәй инә үләне”<br>Е. Приходько “ Бәпембә”<br>П. Синявский “Йәшел аптека” | 1 |
| Байлык, муллык – тормош етеш,<br>хезмәттән алынған емеш ( 7 сәғәт) |                                                                                       |   |
| 61                                                                 | Ф. Исәнғолов “Өлгөргәнлек һынауы”                                                     | 1 |
| 62                                                                 | Р. Абуталипова “Уңған уң кул”                                                         | 1 |
| 63                                                                 | А.Ғарифуллина “Көтөлмәгән осрашыу”                                                    | 1 |

|                      |                                                                    |   |
|----------------------|--------------------------------------------------------------------|---|
| 64                   | Н. Игезйэнова “Янғын”                                              | 1 |
| 65                   | Ә. Ихсан “Әсә рәхмәте”,<br>Р. Ниғмәтуллин “Рәхмәттәр биргән рәхәт” | 1 |
| 66                   | Г . Якупова ” Ярғанат”                                             | 1 |
| 67                   | Г. Ситдикова “Сер”                                                 | 1 |
| Проект эше (1 сәғәт) |                                                                    |   |
| 68                   | Йомғаклау. Тикшерү эше                                             | 1 |

3- сө класс

| № | Дәрес теманы.                                                  | Дәрестәр һаны |
|---|----------------------------------------------------------------|---------------|
|   | «Белем байрамы» (1 сәғ.)                                       |               |
| 1 | С.Әлибай. Өсөнсөгә күскәнбез.<br>М.Кәрим. Укытыусыма.(ятларға) | 1             |
|   | «Йәйге сәйхәттәр һәм мажаралар» (7сәғ.)                        |               |
| 2 | С.Шәрипов. Йәй бит был, йәй!                                   | 1             |
| 3 | Н.Мусин. Бүленгән – бөлөр.                                     | 1             |
| 4 | Ф.Туғызбаева. Сәскә телен белеүсе Сәлим.                       | 1             |
| 5 | Ф.Фәткуллина. Кем ғәйепле?                                     | 1             |
| 6 | Х.Хәйретдинов. Баһыу һаксылары.                                | 1             |
| 7 | Р.Байбулатов. һарыбай.                                         | 1             |
| 8 | Ж.Кейекбаев. һунары мажаралары. Тикшерү эше                    | 1             |
|   | « Көз коһшы йөзә зәңгәр күктә...» (8 сәғ. )                    |               |
| 9 | М.Кәрим. Көз. Р.Бикбаев. Көз.<br>И.Илембәтова. Көзгө болот.    | 1             |

|    |                                                                                       |   |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------|---|
|    | А.Игебаев. Сентябрь.                                                                  |   |
| 10 | Д.Талхина. Дустар көз каршылай.                                                       | 1 |
| 11 | Ф.Рәхимғолова. Сәйәхәт.                                                               | 1 |
| 12 | Р.Низамов. Шыршыбикә.                                                                 | 1 |
| 13 | М.Хисмәтуллина. Япрактар.<br>А.Игебаев.Ишетәм.Япрактар. К.Кинйәбулатова. Көз еткәс.   | 1 |
| 14 | Ғ.Ғәлиев. Коштарзың йыйылышы.                                                         | 1 |
| 15 | Ф.Фәтхәтов. Серекәй.<br>А.Игебаев. Йомарт уңыш.                                       | 1 |
| 16 | Инша. Көззәң бер көнөндә. Тикшерәү эше<br>« Өзәп төбә – матур ғәзәт» (15 сәғ).        | 1 |
| 17 | Ололар кәңәше. Мәктәптә иптәштәрәң менән аралашыу кағизәләре.                         | 1 |
| 18 | Р.Ханнанов. Тырышкан - ташка казак каккан.                                            | 1 |
| 19 | Р.Ханнанов. Тартай теленән табыр.                                                     | 1 |
| 20 | Р.Ханнанов. Кешегә баз казыма, үзәң төшөрһөң.                                         | 1 |
| 21 | Р.Котошов. Кәңәшле эш таркалмас.                                                      | 1 |
| 22 | К.Мәргән. Дустар һәм дошмандар.                                                       | 1 |
| 23 | К.Даян. Өзәлгән сәскәләр.                                                             | 1 |
| 24 | Р.Солтангәрәев. Кем алданды?                                                          | 1 |
| 25 | А.Ғирфанов. Кайын.                                                                    | 1 |
| 26 | Б.Байымов. Лайыклы бүләк.                                                             | 1 |
| 27 | Н.Игезйәнова. Актырнак.                                                               | 1 |
| 28 | И.Ғимранов. Берлектә – зур байлык.                                                    | 1 |
| 29 | Й.Ильсова. Сәтләүек кыз.                                                              | 1 |
| 30 | Г.Скребицкий. Дуслык һукмағы.                                                         | 1 |
| 31 | Инша. Беззәң бәләкәй дусларыбыз. Тикшерәү эше<br>« Тәңкә- тәңкә карзар яуа». (8 сәғ.) | 1 |
| 32 | Н.Нәжми. Кыш. (ятларға)<br>Ш.Бабич. Кышкы юлда. М.Ғафури. Буран.                      | 1 |
| 33 | М.Садикова. Һунарға барғанда.                                                         | 1 |
| 34 | Р.Хәйретдинов. Йәйәүле буран.                                                         | 1 |
| 35 | С.Сурина. Бизәктәрзе кем яһаған?<br>С. Кудаш. Кар бөртөктәре.                         | 1 |
| 36 | Ш.Биккол. Урман ситендә.                                                              | 1 |

|    |                                                                                                                                 |   |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|
| 37 | С.Сурина. Ни өсөн айыу кыш көнө йоклай?                                                                                         | 1 |
| 38 | Г.Шафикова. Кыш ниңә кырыс холокло?                                                                                             | 1 |
| 39 | Инша. Кышкы күренештәр. Тикшереү эше                                                                                            | 1 |
|    | «Йортом, илем, халкым, киләсәгем...»<br>(12 сәғ.)                                                                               |   |
| 40 | Н.Нәжми. Ватан. Р.Хәйри. Бәхәс.                                                                                                 | 1 |
| 41 | Р.Ханнанов. Изге аманат.                                                                                                        | 1 |
| 42 | Ғ.Хөсәйенов. Тыуған ил кайзан башлана?<br>Ай Уралым, Уралым.(ятларға)                                                           | 1 |
| 43 | Ғ.Хөсәйенов. Башкортостан. Мәкәлдәр. Ж.Кейекбаев. Урал тураһында кобайыр.                                                       | 1 |
| 44 | Ү.Сирбаев. Самат олатай кайындары.                                                                                              | 1 |
| 45 | Урал. (Башкорт халык ижады.)                                                                                                    | 1 |
| 46 | Р.Бикбаев. Баш калабыз Өфө.                                                                                                     | 1 |
| 47 | Б.Рафиков. Курай.                                                                                                               | 1 |
| 48 | Т.Шаһманов. Бабсак бей ырыуы.                                                                                                   | 1 |
| 49 | Б.Рафиков. Салауаттың тыуған көнө нисәү?<br>Т. Сәғитов. Салауатка – салауат.<br>С.Юлаев.<br>Мин үлмәнем, башкорттарым!(ятларға) | 1 |
| 50 | С.Әлибай. Батырға үлем юк.<br>Р. Тойғон. Башкорт булыу өсөн күп кәрәкмәй. (ятларға)<br>И.Кинйәбулатов. Тыуған телем.            | 1 |
| 51 | С.Сурина. Ере байзың – теле бай. Тикшереү эше                                                                                   | 1 |
|    | «Әкият укырға яратам...». (10 сәғ.)                                                                                             |   |
| 52 | В.Исхаков. Ирәмәлкәй таузың ак ташы.                                                                                            | 1 |
| 53 | А. Шәйәхмәтова. Икмәк көсө. Каты-кото.                                                                                          | 1 |
| 54 | Кошка әйләнгән әбей. Үгәй кыз Гөлбикә.                                                                                          | 1 |
| 55 | Васят.                                                                                                                          | 1 |
| 56 | А.Йәғәфәрова. Урал иле.                                                                                                         | 1 |
| 57 | Урал батыр.                                                                                                                     | 1 |
| 58 | Алпамыша батыр.                                                                                                                 | 1 |
| 59 | Бойзай бөртөгө.                                                                                                                 | 1 |
| 60 | Юлдыбай һунары.                                                                                                                 | 1 |
| 61 | Йомғаклау «Әкият укырға яратам».<br>Тикшереү эше                                                                                | 1 |

|    |                                                                                     |   |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------|---|
|    | «Илде иңлөп, йәмле яз килә...» ( 7 сәғ.)                                            |   |
| 62 | М.Ғафури. Яз етте.<br>Р.Ғарипов. Язғы йыр. (ятларға)<br>М.Кәрим. Яззың бер көнөндә. | 1 |
| 63 | С.Разетдинов. Илде иңлөп, йәмле яз килә.                                            | 1 |
| 64 | Р.Сәғәзиев. Яз кайзан килде?                                                        | 1 |
| 65 | Ә.Хәмәтдинова.Тамсы менән Тамсыкай.<br>Ғ.Ғүмәр. Тамсылар.(ятларға)                  | 1 |
| 66 | С.Әлибай. Яз башы.                                                                  | 1 |
| 67 | Ғ.Рамазанов. Бөйөк Еңеү.                                                            | 1 |
| 68 | Йомғаклау                                                                           | 1 |

4-се класс  
(51сәғәт)

| №     | Дәрес теманы                                                           | Дәрес<br>һаны |
|-------|------------------------------------------------------------------------|---------------|
| 1     | Һаумы, мәктәп!Белем байрамы. Ф.Рәхимғолова                             | 1             |
| 2     | Кояшлы китап.С. Әлибай Мәктәбемә. Ф.Ғөбәйзуллина                       | 1             |
| 3     | З.Биишева”Кояш нимә тине ?”.                                           | 1             |
| 4     | Башкорт языусыһы М. Ғафури .Уның ижад юлы Балалар һәм китап.”Кыр казы” | 1             |
| 5     | Д. Бүләков. «Яңы дуҫ».                                                 | 1             |
| 6     | Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре».                                          | 1             |
| 7     | Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлык».                                        | 1             |
| 8     | Р. Байбулатовтың «Күгәрсендәрутрауы»                                   | 1             |
| 9     | Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте.                                    | 1             |
| 10    | Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе                                  | 1             |
| 11    | Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре.                                    | 1             |
| 12    | М. Әхмәтшиндың «Кәрәзле бал» спектакле                                 | 1             |
| 13-14 | Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.                           | 2             |
| 15    | Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте.                                  | 1             |
| 16-17 | М. Әхмәтшин. «Бер урам малайзары» хикәйәһе                             | 2             |

|       |                                                                        |   |
|-------|------------------------------------------------------------------------|---|
| 18    | И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры.                                         | 1 |
| 19-20 | С. Латипов. «Еләк ерзә бишә» хикәйәһе.                                 | 2 |
| 21    | Л. Якшыбаеваның «Актырнак»                                             | 1 |
| 22    | А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры.                             | 1 |
| 23    | «Урал» поэмаһы (өзөк).                                                 | 1 |
| 24    | Тикшерев эше                                                           | 1 |
| 25-26 | Я. Хамматов. «Салауат» романынанөзөк.                                  | 2 |
| 27    | Ф. Исэнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе                                 | 1 |
| 28    | А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуғанеремминен»                            | 1 |
| 29    | Я. Хамматов. «Салауат» романынанөзөк.                                  | 1 |
| 30    | Ф. Исэнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе                                 | 1 |
| 31    | А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуғанеремминен»                            | 1 |
| 32-33 | М. Кәрим. «Безең өйзөң йәме» (өзөк), повестары.                        | 2 |
| 34    | «Билдәһезһалдат»                                                       | 1 |
| 35-36 | Ф. Акбулатова. «Атайикмәге» хикәйәһе.                                  | 2 |
| 37    | Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.                                         | 1 |
| 38    | Лира Якшыбаева. Кешевүзе.                                              | 1 |
| 39    | Художество жанрзанының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть)          | 1 |
| 40    | А. Пушкин. «Балыксы һәм балык хақында әкиәт» (А. Йәгәфәрова тәржемәһе) | 1 |
| 41    | А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).                  | 1 |
| 42    | Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһез).                       | 1 |
| 43    | Михалковтың «Китап һөйүсә» (К. Даян тәржемәһе).                        | 1 |
| 44    | Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте - А. Йәгәфәрова тәржемәһе).            | 1 |
| 45    | Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез).       | 1 |
| 46    | «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез).                   | 1 |
| 47    | А. Ванаг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).                     | 1 |
| 48    | Йәшлек шишмәһе. Япон халык әкиәте эше.                                 | 1 |
| 49    | Мостай Кәримдең «Безең өйзөң йәме» повесы буйынса                      | 1 |

|    |                                                 |   |
|----|-------------------------------------------------|---|
|    | төшөрөлгөн«Һеңдекәш» фильмы хакында(проект эше) |   |
| 50 | Тикшереү эше                                    | 1 |
| 51 | Йомғаклау дәресе                                | 1 |

## **Укытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурс яктан тәъмин итеү**

### **Укытыу-методик кулланмалар**

1. Аллабердина М. Р. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») 3 для класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 155 с.

2. Иксанова Р. М., Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 1 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 137 с.

3. Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 2 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

4. Мавлиярова А. Т. Зайниева Р. А. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

### **Өйрәтеү материалдары**

1. Башкорт халык ижады. Беренсе китап. Ыырзар. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 2008. – 318 б.

2. Башкорт халык ижады. 8-се том. Эпос: иртәктәр һәм эпик кобайырзар. – Өфө: Китап, 2006. – 492 б.

3. Башкорт халык ижады. 11-се том. Новеллистик әкиәттәр. – Өфө: Китап, 2008. – 568 б.

4. Ураксин З. Г. Фразеологический словарь башкирского языка. – Обновлённый, 2-ой выпуск. – Уфа: Китап, 2006. – 344 с.
5. Русско-башкирский словарь. В 2-х т. / под ред. З. Г. Ураксина. – Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005. – Т. I – 808 с.; Т. II – 680 с.
6. Галяутдинов И. Г Башкирские народные детские игры. – Уфа: Китап, 2002. – 248 с.
7. Башкирское народное творчество: Фольклор обычаев. Т.1. / Составитель. А. М. Сулейманов. – Уфа: Китап, 1995. – 560 с.
8. Хөсәйенов Ғ. Б. Башҡорт әҙәбиәтенен поэтикаһы. Беренсе китеп. Теоретик поэтика / Ғ. Б. Хөсәйенов – Өфө: Ғилем, 2006. – 403 б.
9. Хөсәйенов Ғ. Б. Әҙәбиәт ғилеме һүзлегө. – Өфө: Китап, 2006. – 248 б.
10. Хадыева Р. Н. Этнолингвистический словарь башкирского языка. – Уфа, 2002. – 176 с.
11. Әхмәтйәнов К. Ә. Әҙәбиәт теорияһы. – Үзгәрешле 3-сө басма. – Өфө: Китап, 2003. – 392 б.

#### **Мәғлүмәт ресурстары**

12. Башкирское издательство «Китап» им. З. Биитовой // URL: <http://www.kitap-ufa.ru/information/elektronnye-uchebnye-posobiya.php>(дата обращения: 3.07.2022).
13. Башҡортса википедия. Ирекле энциклопедия // URL: [https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88\\_%D0%B1%D0%B8%D1%82](https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88_%D0%B1%D0%B8%D1%82)(дата обращения: 3.11.2021).
14. Башҡорт теле // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 3.11.2021).
15. Отдел башкирской литературы и краеведения // URL: <http://www.bashnl.ru/en/o-biblioteke/struktura-biblioteki/otdel-bashkirskoy-literatury/>(дата обращения: 03.07.2022).
16. Сайт изучения башкирского языка // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 03.07.2022).
17. Сайт национальной библиотеки им. Валиди // URL:

<http://www.bashnl.ru>(дата обращения: 03.07.2022).

18. Электронные учебники // URL: <http://in-yaz-book.ru/bashkir.shtml>  
(дата обращения: 03.07.2022).